

Можливості залучення приватного сектору до зеленої та стійкої відбудови України

Узагальнюючий звіт

жовтень 2023 року

© 2023 Світовий банк

1818 H Street NW, Washington DC 20433

Телефон: 202-473-1000; сайт: www.worldbank.org

Деякі права захищено

Цей звіт є результатом роботи команди Світового банку. Результати, трактування та висновки, викладені у цьому звіті, не обов'язково відображають погляди Ради виконавчих директорів Світового банку або урядів, які вони представляють. Світовий банк не гарантує точності даних, представлених у цьому звіті. Кордони, кольори, позначення чи інша інформація, відображена на будь-якій карті в цій роботі, не мають на увазі будь-які судження з боку Світового банку щодо правового статусу будь-якої території або схвалення чи прийняття таких кордонів.

Права та дозволи

Матеріали у цьому звіті є об'єктом авторського права. Оскільки Світовий банк заохочує поширення своїх знань, цей документ може бути повністю або частково відтворений у некомерційних цілях за умови повного посилання на цей звіт.

Посилання – будь ласка, використовуйте таке посилання на цей документ: «Світовий банк, 2023 рік. Можливості залучення приватного сектору до зеленої та стійкої відбудови України: Частина 1, Узагальнюючий звіт © Світовий банк».

Будь-які запитання щодо прав і ліцензій, зокрема допоміжних прав, слід адресувати до World Bank Publications, The World Bank Group, 1818 H Street NW, Washington, DC 20433, USA; факс: 202-522-2625; адреса електронної пошти: pubrights@worldbank.org.

Фото належать

Обкладинка: Девід Тревіс / Unsplash. Сторінка x: Кент Бейнз / Unsplash.

Зміст

Подяки	iv
Скорочення та аббревіатури	v
РЕЗЮМЕ	vi
РОЗДІЛ 1: КОНТЕКСТ КРАЇНИ ТА НАСКРІЗНІ ПИТАННЯ	1
1.1 Останні події	1
1.2 Інвестиційні прогнози у приватному секторі	3
РОЗДІЛ 2: КОМЕРЦІЙНІ СЕКТОРИ	6
2.1 Сільське господарство	6
2.2 Торгівля і промисловість	12
2.3 Культура і туризм	13
РОЗДІЛ 3: ІНФРАСТРУКТУРА	15
3.1 Транспорт	15
3.2 Енергетика і видобування корисних копалин	21
3.3 Телекомунікації, поштові послуги та радіо- і телемовлення	26
3.4 Послуги водопостачання і водовідведення	27
3.5 Зрошування	28
РОЗДІЛ 4: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПРИВАТНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У СОЦІАЛЬНИХ СЕКТОРАХ	30
4.1 Житло	30
4.2 Муніципальні послуги	32
4.3 Охорона здоров'я	33
4.4 Освіта	34
РОЗДІЛ 5: МОБІЛІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО ПРИВАТНОГО ФІНАНСУВАННЯ	35
5.1 Фінансовий сектор і банківська справа	35
5.2 Пенсійне забезпечення	37
Додаток. Команда авторів та рецензентів	38
СПИСОК ТАБЛИЦЬ	
Таблиця 1: Критично важливі реформи та інші регуляторні заходи щодо мобілізації приватного фінансування задля зеленої та стійкої відбудови України, впродовж 2023–2033 років	x
Таблиця 2: Потреби України відповідно до оцінки RDNA2 та прогнозовані можливості приватного сектору з фінансування впродовж 2023–2033 років	xiv
Таблиця 3: Ризики у сільськогосподарському секторі та інструменти пом'якшення впливу ризиків	10
СПИСОК РИСУНКІВ	
Рисунок 1: Оновлена інформація про обмеження щодо зростання приватного сектору, які було визначено під час аналізу приватного сектору у 2021 році	3
Рисунок 2: Зміни у світових та українських цінах на пшеницю (у \$ за тону)	7
Рисунок 3: Обрані категорії експорту української сільськогосподарської продукції, 2021 рік та січень–листопад 2022 року (у млрд \$)	8
СПИСОК ВСТАВОК	
Вставка 1: Мобілізація приватного фінансування для державних інвестицій у межах схеми відстрочених платежів	18

Подяки

Цей звіт підготовлено під керівництвом Альфонсо Гарсія Мора, віцепрезидента Міжнародної фінансової корпорації IFC у Європі та Латинській Америці, Сюзен Лунд, віцепрезидентки IFC із питань економіки та розвитку приватного сектору, Анни Б'єрде, віцепрезидентки Світового банку (СБ) у Європі та Центральній Азії до березня 2023 року, та Антонелли Бассані, віцепрезидентки СБ у Європі та Центральній Азії з березня 2023 року. Рана Карадшех (регіональна директорка IFC у Європі), Аруп Банерджі (регіональний директор СБ у справах України, Молдови та Білорусі), Ліса Кестнер (регіональна менеджерка IFC у справах України та Молдови) та Геворг Саркісян (Голова Представництва СБ в Україні) надавали свої рекомендації команді, яка готувала звіт. Тетяна Ненова (регіональна менеджерка з питань економіки в Європі та Латинській Америці (CELCE), IFC до червня 2023 року) та Левант Карадай (в.о. менеджера CELCE, з липня 2023 року) забезпечували технічний нагляд за командою. Звіт доповнено аналітичними коментарями Омара Чодрі (менеджер, IFC); Лоренса Картера (старший радник, IFC); Вів'єн Фостер (провідний економіст із питань інфраструктури, СБ); та Карліса Смітса (провідний національний економіст, СБ). До того ж корисні коментарі було надано Андерсом Аслундом, позаштатним викладачем Джорджтаунського університету, та фахівцями Київської школи економіки. У Додатку А представлено список членів команди авторів та рецензентів, які брали участь у концептуальній підготовці звіту, у проведенні аналізу з метою підвищення якості та у консультаціях.

У процесі підготовки звіту дуже корисними були консультації з Урядом України та рекомендації, надані його представниками. Команда авторів висловлює щире вдячність Юлії Свириденко, Першому віцепрем'єр-міністру України та Міністру економіки України; Олександрю Кубракову, Віцепрем'єр-міністру з відновлення України та Міністру розвитку громад, територій та інфраструктури України; і Сергію Марченку, Міністру фінансів України, за їхню підтримку у процесі підготовки звіту. Команда також висловлює вдячність за цінний внесок Володимирю Кузьо, заступнику Міністра економіки України; Олексію Соболеву, заступнику Міністра економіки України; Надії Бігун, заступниці Міністра економіки України; Анні Юрченко, заступниці Міністра розвитку громад, територій та інфраструктури України з питань європейської інтеграції; Олександрі Азархіній, заступниці Міністра розвитку громад, територій та інфраструктури України; Ользі Зиковій, заступниці Міністра фінансів України; Катерині Рожковій, Першій заступниці Голови Національного банку України (НБУ); Сергію Ніколайчуку, заступнику Голови НБУ; Фаріду Сафарову, заступнику Міністра енергетики України; Роману Андараку, Генеральному директору Директорату стратегічного планування та європейської інтеграції Міністерства енергетики України; Марині Денисюк, старшій проектній менеджерці, керівнику групи з Координації Зеленого курсу з Офісу реформ Кабінету Міністрів України. До того ж команда висловлює вдячність працівникам міністерств та НБУ, які надавали дані та іншу інформацію, що лягла в основу представленого в цьому звіті аналізу.

Скорочення та аббревіатури

АТ «УЗ»	Акціонерне Товариство «Українська залізниця»
ВДЕ	Відновлювальні джерела енергії
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ВПО	Внутрішньо переміщені особи
ГВт	Гігават
ГРН	Українська гривня
ГСБ	Група Світового банку
ДП	Державне підприємство
ДПП	Державно-приватне партнерство
ЄС	Європейський Союз
ІКТ	Інформаційно-комунікаційні технології
МБРР	Міжнародний банк реконструкції та розвитку
МВт	Мегават
МВт-год	Мегават-година
МВФ	Міжнародний валютний фонд
НБУ	Національний банк України
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
ПГ	Парникові гази
ПДВ	Податок на додану вартість
ПІІ	Прямі іноземні інвестиції
ПРООН	Програма розвитку ООН
СБ	Світовий банк
СВП	Схема відстрочених платежів
CPSD	Аналіз приватного сектору в країні (з англ. Country Private Sector Diagnostics)
CSA	Сільське господарство, що враховує кліматичні фактори (з англ. Climate-smart agriculture)
FIT	Зелений тариф (з англ. Feed-in-Tariff)
IFC	Міжнародна фінансова корпорація (з англ. International Finance Corporation)
PSO	Покладення спеціальних обов'язків (з англ. Public Service Obligation)
PV	Фотоелектричний (з англ. Photovoltaic)
RDNA	Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення (з англ. Rapid Damage and Needs Assessment)
SPS	Санітарні та фітосанітарні вимоги (з англ. Sanitary and Phytosanitary)

РЕЗЮМЕ

Вторгнення Росії радикально змінило економіку України, яка після завершення військового вторгнення залишиться трансформованою. Розрив тривалих фінансових і торговельних зв'язків із Росією у поєднанні з амбітним прагненням до членства в Європейському Союзі (ЄС) фундаментально змінюють роль України в регіональній та світовій економіці. Хоча швидке та стає відновлення потребуватиме стратегічної мобілізації обмежених державних ресурсів для залучення приватних інвестицій, цей процес має зосереджуватися не лише на відбудові існуючих виробничо-збутових ланцюгів, а й на розвитку нових галузей промисловості та інфраструктури, що відобразатиме поглиблену інтеграцію України до європейського і трансатлантичного ринків.

Під час вторгнення роль державного сектору розширилася, тоді як роль приватного сектору зменшилася як в абсолютному вимірі, так і як частка внутрішнього валового продукту (ВВП). Через надзвичайні вимоги, пов'язані з оборонним бюджетом, державний борг зростає, тоді як приватний сектор акумулював певні фінансові активи. У цьому контексті правильні політики, стимули та інструменти управління ризиками можуть забезпечити наявність приватного фінансування для сприяння зелених і стійкій відбудові. Задля розблокування цих можливостей уряду потрібно буде стратегічно розподілити обмежені державні ресурси, водночас реалізуючи масштабні реформи з метою посилення конкуренції, зниження собівартості діяльності та заохочення

участі іноземних фірм і набуття нових технологій. Хоча такі дії уряду можуть забезпечити необхідні умови, реальне фінансування з приватного сектору також потребуватиме інших умов, які не стосуються теми цього звіту, зокрема сприятливих макроекономічних умов та зовнішніх гарантій безпеки і врядування.

Попри високий рівень непевності, пов'язаний із прогнозами, у цьому звіті представлено два сценарії, які прогнозують те, наскільки приватний сектор зможе фінансувати потреби з відбудови, визначені у другій Швидкій оцінці завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA2).¹ Варто зазначити, що фінансування з приватного сектору для зеленої і стійкої відбудови відрізняється від відшкодування збитків, яке в цьому звіті не розглядається. У першому сценарії припускається, що український уряд не впроваджуватиме масштабних економічних реформ та що відносини між державою і приватним сектором фактично повернуться до стану, який існував до вторгнення, як це описано в Аналізі приватного сектору в країні 2021 року (CPSD), що проводився для України Групою Світового банку (ІСБ 2021). У другому сценарії уряд впроваджує масштабну реформу з посилення конкуренції разом з іншими регуляторними заходами, щоб усунути спотворення в певних секторах, за умови існування сприятливих макроекономічних умов. Хоча пріоритети щодо реформування та інших регуляторних заходів відповідно до цього сценарію є різними залежно від сектору, реформа з посилення конкуренції передбачатиме

1 Цей звіт ґрунтується на даних, зібраних під час другої оцінки RDNA2, яку спільно проводили Світовий банк, уряд України, Європейська Комісія та Програма розвитку ООН (ПРООН). RDNA2 надає оцінку завданої шкоди, збитків та потреб на відновлення, спричинених російським вторгненням в Україну у період із лютого 2022 року до лютого 2023 року (Світовий банк та інші, 2023). RDNA2 не включає оцінку шкоди внаслідок знищення греблі Каховської ГЕС, що спричинило катастрофічне затоплення великої площі територій на півдні України.

масштабні зусилля зі зменшення присутності державних підприємств (ДП), водночас заохочуючи співпрацю між державним і приватним секторами та усуваючи нормативні перешкоди, які стають на заваді створенню чи розширенню конкурентних ринків, а також пришвидшуючи приведення національного законодавства у відповідність зі стандартами ЄС та світовими кращими практиками. Міжнародні партнери з розвитку можуть відігравати важливу роль у підтримці визначених заходів із реформування та пом'якшення впливу ризиків, наприклад, через гарантії для приватних інвесторів. Попри важливість пом'якшення впливу ризиків, відповідні інструменти не описуються детально у цьому звіті.

Окрім визначення ролі приватного фінансування у задоволенні потреб із відновлення, цей звіт надає детальний опис можливостей для приватного сектору щодо інвестування в обрані сектори, що виходить за межі потреб на відновлення, визначених у RDNA2. У цьому звіті описується розвиток додаткових спроможностей, необхідних для переходу України до зеленої економіки та сприяння досягненню державної мети щодо повноцінної інтеграції в європейські та світові ланцюги постачання, зокрема, через посилення торгівлі (експорту) і модернізації національного виробництва. Такі можливості особливо актуальні в транспортному та енергетичному секторах (Таблиця 2). У сферах, у яких за прогнозами приватний сектор повністю зможе покрити визначені потреби, наприклад у секторі торгівлі та металургійному секторі, цей звіт не намагається визначати додаткові інвестиційні можливості. У межах другого сценарію реформи посилюють можливості приватного сектору для реагування на інвестиційні потреби, визначені в RDNA2, а також інші можливості, які є доступними для приватного сектору.

За відсутності реформ та інших цільових регуляторних заходів аналіз припускає, що приватний сектор відновить інвестування в ті самі сектори, в які він вливав інвестиції до російського вторгнення, без чіткого бачення структурних змін. Відповідно до такого сценарію, прогнозується, що приватне фінансування покриє велику частку визначених потреб із відбудови протягом 2023–2033 років у сільському господарстві (понад 80 відсотків), промисловості та секторі торгівлі (77 відсотків), а також банківській сфері (63 відсотки), але з набагато меншими частками (трохи більше 30 відсотків) у секторах телекомунікацій і житла (Таблиця 2). В інфраструктурних секторах, де активи переважно належать державі та керуються нею, приватні інвестори можуть мобілізувати менше \$4 млрд² для фінансування виявлених у RDNA2 потреб протягом визначеного періоду часу. Продовжуючи інвестиційні тенденції, що існували до вторгнення, протягом цього періоду часу також можуть стати доступними додаткові \$38 млрд як можливі інфраструктурні інвестиції, які не будуть пов'язані з визначеними в RDNA2 потребами на відбудову (Таблиця 2).

Реалізація реформ та інших цільових регуляторних заходів, визначених у цьому звіті (Таблиця 1), може збільшити загальні можливості, які Україна може отримати від зеленої та стійкої відбудови, з \$172 млрд до \$412 млрд приватного фінансування під час визначеного у RDNA2 періоду (2023–2033 рр., Таблиця 2).

У сільському господарстві та харчовій промисловості державні інвестиції разом із політичними реформами задля приваблення приватних інвестицій можуть дозволити приватному сектору повністю покрити потреби з відбудови, визначені під час

2 Усі доларові суми в цьому звіті представлено в доларах США.

RDNA2, водночас забезпечуючи додаткові \$16 млрд приватних інвестицій (Розділ 1). Можливості приватного фінансування у харчовій промисловості та сільському господарстві тісно пов'язані з відновленням сільського господарства та процесом вступу до ЄС. Основними іншими регуляторними заходами є такі:

(i) створення ефективного ринку землі за допомогою подальшої лібералізації продажу землі та посилення установ, відповідальних за врядування в цьому секторі, (ii) створення нормативно-правової бази для уможливлення участі приватного сектору в зрощувальному підсекторі, (iii) підтримання угод про вільну торгівлю з ЄС та відкриття нових ринків для сільськогосподарської продукції, і (iv) розмінування та очищення сільськогосподарських угідь, які зазнали впливу внаслідок вторгнення.

У транспортному та логістичному секторах державні інвестиції та реформи в сфері державних політик можуть збільшити можливості приватних інвестицій із \$9 млрд до \$47 млрд, водночас пришвидшуючи процес запровадження дружніх до клімату технологій. Основними реформами та іншими регуляторними заходами є такі: (i) передача деяких водних та залізничних транспортних активів у концесію, (ii) перегляд мережі автомобільних доріг та запровадження державно-приватних партнерств (ДПП) у дорожньому підсекторі, (iii) запровадження нових бізнес-моделей для відновлення рухомого складу, (iv) переформатування мережі аеропортів та передача аеропортів у концесію і (v) узгодження нормативно-правової бази про транспорт та логістику з нормами ЄС.

В секторах енергетики та видобування корисних копалин політичні реформи можуть

дозволити приватному сектору інвестувати \$36 млрд у потреби з відбудови, визначені у RDNA2, що покриє 76 відсотків потреб, водночас відкриваючи можливості залучення \$132 млрд додаткових інвестицій.

Основними реформами та іншими регуляторними заходами є такі: (i) реформа оптового ринку електроенергії, (ii) тарифна реформа у сфері генерації, передачі, розподілу та кінцевого використання електроенергії та централізованого теплопостачання, (iii) тарифна реформа у газовому секторі для уможливлення переведення централізованого теплопостачання на відновлювальні джерела, (iv) аукціони з підтримки виробництва електроенергії з відновлювальних джерел та аукціони з підтримки виробництва та зберігання електроенергії з відновлювальних джерел та (v) приведення норм у відповідність зі стандартами ЄС.

Можливості приватних інвестицій у соціальних секторах зосереджені на відбудові та вдосконаленні пошкодженого та застарілого житлового фонду країни. Житловий фонд України на 95 відсотків перебуває у приватній власності, та більшість інвестицій будуть здійснюватися домогосподарствами.³ Проблеми на ринку знеохочують корпоративні інвестиції. Протягом 2023–2033 років пілотні проекти, які дозволятимуть корпоративні інвестиції в житло, можуть закласти підґрунтя для більш комплексних реформ у середньостроковій перспективі. Корпоративні інвестиції у водопостачання і водовідведення, охорону здоров'я, освіту та муніципальні послуги також будуть тестуватися через пілотні проекти протягом визначеного періоду часу. Однак навіть такі пілотні проекти потребуватимуть конкретних секторальних реформ, а також підтримки місцевих

3 Деякі багатоквартирні будинки перебувають на балансі муніципалітетів, у такому випадку муніципалітети мають ремонтувати та обслуговувати місця загального користування у таких будинках.

громад і потенційно супутнього додаткового державного фінансування.

Реформи у фінансовому секторі та секторі пенсійного забезпечення є надзвичайно важливими для мобілізації ресурсів для внутрішніх корпоративних інвестицій. Банківський сектор потребує реформування систем забезпечення платоспроможності та регулювання боргових зобов'язань, а також заходів для пришвидшення цифрової трансформації і модернізації інфраструктури фінансового ринку. Банківському сектору також можуть стати в нагоді запровадження ширших прав для кредиторів, розвиток ринку проблемних активів та посилення контролю з боку регулятора задля заохочення конкуренції. Паралельно реформи, які сприятимуть створенню приватних пенсійних систем та відкриттю більшого спектру секторів для інституційних інвесторів, можуть збільшити обсяг наявного фінансування для підтримки зеленої і стійкої відбудови.

Макроекономічні припущення демонструють важливість мобілізації внутрішніх приватних ресурсів для задоволення корпоративного попиту у приватному фінансуванні. У звіті стверджується, що банківський та пенсійний сектори можуть забезпечувати фінансування для понад 5 відсотків ВВП для корпоративного сектору на рік впродовж

2023–2033 років (Розділ 5). Завдяки включенню банківського та пенсійного секторів і частини прогнозованих прямих іноземних інвестицій на рівні чистих надходжень у розмірі 4,8 відсотка ВВП, Україна зможе мобілізувати 20 відсотків ВВП у приватних інвестиціях для зеленої та стійкої відбудови у 2027 році, як зазначено у базовому сценарії Міжнародного валютного фонду (МВФ), опублікованому у березні 2023 року (МВФ 2023а). Під час першого перегляду програми МВФ (МВФ 2023с) було змінено прогнозоване співвідношення приватних інвестицій та ВВП у 2027 році до 15,9 відсотка. Представлений у цьому звіті аналіз вказує на те, що ці суми фінансування можуть бути доступними для мобілізації, якщо уряд України реалізує правильну комбінацію цільових публічних інвестицій, реформ та інших регуляторних заходів, зокрема забезпечення заходів із пом'якшення впливу ризиків для приватних інвесторів, за підтримки міжнародних партнерів із розвитку. Попри важливість реформ, вони можуть не бути достатніми умовами для розблокування приватного фінансування для зеленої і стійкої відбудови України. Однак зусилля з реформування та обсяг можливих приватних інвестицій підтримують процес планування в Україні та її співпрацю з партнерами з розвитку і потенційними інвесторами.

Таблиця 1 Критично важливі реформи та інші регуляторні заходи щодо мобілізації приватного фінансування задля зеленої та стійкої відбудови України впродовж 2023–2033 років

Сектори	Реформи та інші регуляторні заходи
Комерційні сектори	
Сільське господарство, харчова промисловість ⁴	<ul style="list-style-type: none"> Завершення реформи сільськогосподарських земель та розбудова інституційних спроможностей із земельного врядування Забезпечення доступу до доступного фінансування, зокрема за допомогою цифровізації та спрощення отримання аграрних розписок Запровадження міжнародних санітарних і фітосанітарних стандартів та механізмів сприяння торгівлі Уможливлення запровадження сільськогосподарських технологій, які враховують кліматичні фактори (CSA) Свочасне відшкодування податку на додану вартість (ПДВ) експортерам
Торгівля і промисловість	
Прості метали та металеві вироби	<ul style="list-style-type: none"> Забезпечення конкурентного доступу до залізної руди для приваблення нових інвесторів і запровадження заходів із підвищення рівня довіри для існуючих інвесторів
Інженерні послуги та машинобудування	<ul style="list-style-type: none"> Приватизація великих невійськових ДП Інтегрування у виробничо-збутові ланцюги ЄС Погодження нормативно-правової бази з Угодою ЄС про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції з метою отримання «промислового безвізового» доступу до ринків ЄС
Роздрібна торгівля	<ul style="list-style-type: none"> Секторальні реформи не пропонуються
Туризм	<ul style="list-style-type: none"> Оновлення застарілих вимог до ліцензування для туристичних операторів та створення сучасних механізмів страхування Відмова від обов'язкової категоризації готелів та створення організацій самоврядування Створення нормативно-правової бази для організацій менеджменту туристичних напрямків на національному, обласному та місцевому рівнях
Інфраструктура	
Транспорт	
Автомобільні дороги	<ul style="list-style-type: none"> Перегляд управління мережею автомобільних доріг та можливе запровадження ДПП Лібералізація ринку міжнародних пасажирських автобусних перевезень
Залізничний транспорт	<ul style="list-style-type: none"> Дерегуляція галузі залізничного транспорту та погодження законодавчих змін для уможливлення входу приватного бізнесу на ринок Продовження процесу запровадження колій європейського стандарту
Морські та внутрішні водні шляхи	<ul style="list-style-type: none"> Приватизація ДП водного транспорту, особливо тих, які залучені до управління портами на Дунаї Створення концесійних угод щодо морських портів та об'єктів річкової інфраструктури

⁴ Харчову промисловість об'єднано з сільським господарством, оскільки санітарні і фітосанітарні стандарти та сприяння торгівлі стосуються обох цих секторів. У звіті харчова промисловість описується як промисловий сектор відповідно до класифікації секторів, яка використовується в RDNA2.

Сектори	Реформи та інші регуляторні заходи
Аеропорти	<ul style="list-style-type: none"> • Оптимізація мережі аеропортів • Створення концесійних угод щодо аеропортів
Міський транспорт	<ul style="list-style-type: none"> • Сприяння оновленню та електрифікації парку громадського транспорту • Запровадження моделей розподілу та/або укрупнення активів для оновлення парку транспортних засобів • Запровадження контрактних механізмів із розподілом ризиків між перевізниками та регулятором перевезень
Змішані перевезення та логістика	<ul style="list-style-type: none"> • Розширення змішаної транспортної мережі для зосередження уваги на маршрутах у західному напрямку • Запровадження прозорої та конкурентної тарифної системи за допомогою незалежного регулювання
Енергетика та видобування корисних копалин	
Генерація електроенергії	<ul style="list-style-type: none"> • Перегляд максимальних та мінімальних цінових обмежень для різних сегментів оптового ринку для уможливлення вільного ціноутворення • Зменшення вартості електроенергії для домогосподарств через забезпечення енергоефективності та енергозбереження і надання соціальної допомоги • Запровадження аукціонів з підтримки виробництва електроенергії з відновлювальних джерел та аукціони з підтримки гібридного виробництва та зберігання електроенергії
Енергозбереження	<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечення фінансової окупності установок зберігання електроенергії за допомогою уможливлення численних джерел надходжень (наприклад, балансуєчий ринок та ринок допоміжних послуг)
Передача електроенергії	<ul style="list-style-type: none"> • Запровадження заходів із запобігання накопиченню боргу в Укренерго • Уможливлення комерційного фінансування чи приватної участі в Укренерго • Уможливлення приватних інвестицій у будівництво додаткових високовольтних ліній електропередач
Централізоване опалення	<ul style="list-style-type: none"> • Запровадження стимулів для збільшення попиту на покращення енергоефективності та енергозбереження • Запровадження тарифів з покриттям собівартості та зі стимулами для переходу до ефективного централізованого опалення • Уможливлення комерційного фінансування та/або приватної участі у модернізації та забезпеченні функціонування систем централізованого опалення
Розподіл електроенергії	<ul style="list-style-type: none"> • Перегляд тарифів на послуги з розподілу електричної енергії із застосуванням стимулюючого регулювання для уможливлення компенсації витрат за інвестиціями
Видобування корисних копалин	<ul style="list-style-type: none"> • Вдосконалення екологічних, соціальних та управлінських практик через посилення прозорості щодо ліцензування та оцінки екологічного впливу • Забезпечення впровадження Закону України, яким внесено зміни до кодексу про надра та відповідних процедурних змін, а також нового списку стратегічної та критично важливої сировини • Уможливлення експорту біометану та запровадження гарантій походження

Сектори	Реформи та інші регуляторні заходи
Телекомунікації, поштові послуги та мовлення	
Телекомунікації та цифрові технології	<ul style="list-style-type: none"> • Спрощення процедур для уможливлення запуску технологій 5G • Подальше розширення доступу до інтернету через закріплення обов'язковості механізмів спільного використання інфраструктури та забезпечення того, що обмеження щодо інтернет ресурсів є чітко визначеними • Оновлення нормативно-правової бази для розподілу радіохвиль задля збільшення кількості частот, доступних для мобільних комунікацій • Інтеграція України в роумінговий простір ЄС та забезпечення того, що нові гравці можуть отримати доступ до ринку • Закріплення на регуляторному рівні можливості участі підприємців у наданні електронних державних послуг через конкурсний тендерний процес
Поштові послуги	<ul style="list-style-type: none"> • Сприяння конкуренції на ринку поштових послуг • Уможливлення участі приватного сектору в Укрпошті
Мовлення	<ul style="list-style-type: none"> • залучення комерційного фінансування та зрештою уможливлення збільшення частки приватного сектору в державному мовленні • Забезпечення гарантій свободи ЗМІ
Водопостачання і водовідведення	<ul style="list-style-type: none"> • Розробка комплексної стратегії для сектору • Оптимізація нормативно-правових норм і законодавства, пов'язаних із цим сектором • Реформування управління сектору для реагування на фрагментарність ринку • Укрупнення надавачів послуг, коли це можливо, з проясненням інформації щодо права власності на активи у секторі водопостачання та водовідведення • Реформування тарифів для забезпечення відшкодування витрат та забезпечення інвестиційної сталості
Зрошування	<ul style="list-style-type: none"> • Завершення проведення реформ для уможливлення більшого обсягу приватних інвестицій у водопостачання та управління водними ресурсами у господарствах • Запровадження відповідних законів про зрошування та організації водокористувачів • Покращення інституційного координування
Соціальні сектори	
Житло	<ul style="list-style-type: none"> • Розробка секторальної політики та супровідного законодавства • Оновлення чи заміна застарілих нормативно-правових норм, зокрема Житлового кодексу • Оптимізація процедур містобудування та виділення земельних ділянок • Погодження норм про будівельні матеріали зі стандартами ЄС • Створення сприятливого середовища для виробництва зелених матеріалів відповідно до стандартів ЄС • Запровадження заходів захисту для інвесторів та інші реформи щодо інвестиційної політики задля залучення іноземних інвестицій до будівельного сектору • Посилення прав кредиторів та запровадження ефективного механізму стягнення застави • Розвиток ефективного іпотечного ринку • Створення сприятливого правового середовища для ринку оренди житла

Сектори	Реформи та інші регуляторні заходи
Муніципальні послуги	<ul style="list-style-type: none"> • Обов'язкове використання стандартних електронних закупівельних систем всіма органами влади нижчих рівнів • Перегляд дотаційних ДП та запровадження програми комерціалізації їх діяльності • Запровадження законодавчих реформ для уможливлення прозорих і передбачуваних рішень про зміну статусу земельної ділянки задля забезпечення розвитку приватного сектору та ДПП
Охорона здоров'я	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення прозорості медичного ліцензування • Посилення правил про державні інспекції • Заповнення прогалін у політиках, які обмежують запровадження електронних медичних технологій • Оновлення норм про телемедицину та протоколів обміну даними • Створення електронної системи медичних карток • Розбудова спроможностей для запровадження ДПП у секторі охорони здоров'я
Освіта	<ul style="list-style-type: none"> • Перегляд системи ДПП для заохочення участі приватного сектору в будівництві освітніх закладів
Фінансовий сектор	
Фінансовий сектор та банківська сфера	<ul style="list-style-type: none"> • Посилення точності фінансового нагляду за допомогою послідовного забезпечення виконання рішень регулятора • Сприяння вирішенню питання проблемних кредитів та посилення прав кредиторів • Посилення механізмів по роботі з неплатоспроможністю та заборгованістю через запровадження ефективних заходів із забезпечення виконання таких рішень, як стягнення та продаж застави • Розвиток ринку проблемних активів та компаній по роботі з проблемними активами • Модернізація інфраструктури ринку капіталу • Підготовка державних банків до приватизації або забезпечення стимулів для цих банків для продажу своїх активів • Розвиток ринку страхування та вдосконалення нагляду за страховими компаніями • Просування фінансової грамотності і посилення захисту споживачів
Пенсійне забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> • Запровадження та забезпечення виконання законодавства про державне регулювання ринків капіталу та товарних ринків і обов'язкове пенсійне забезпечення • Запровадження міжнародних стандартів управління активами і пенсійного нагляду

Таблиця 2: Потреби України відповідно до оцінки RDNA2 та прогнозовані можливості приватного сектору з фінансування впродовж 2023–2033 років (у млрд \$ на основі цін станом на 2023 рік)

	RDNA2	Можливості приватного сектору			
		Сценарій без реформ		Сценарій із реформою та іншими регуляторними заходами	
		Реагування на потреби	Інші можливості ^d	Реагування на потреби	Інші можливості ^d
Частина I: Комерційні сектори					
Сільське господарство	29,7	24,2	-	29,7	4,9
Промисловість і торгівля	23,2	17,8	-	18,1	11,5
Промисловість	18,6	13,2	-	13,5	11,5
Торгівля	4,6	4,6	-	4,6	-
Туризм	6,9	-	5,1	-	5,1
Частина II: Інфраструктура					
Транспорт ^a	92,1	0,2	8,6	6,6	40,6
Автомобільний транспорт	50,7	-	5,6	5,1	14,9
Залізничний транспорт	27,8	-	1,4	-	1,8
Морський та внутрішній водний транспорт	0,4	0,1	-	0,1	8,2
Аеропорти	1,7	0,1	-	0,4	0,4
Міський транспорт, послуги прокату включно	4,6	-	1,6	1,1	14,4
Змішані перевезення та логістика	-	-	-	-	0,9
Частина III: Інфраструктура					
Енергетика та видобування корисних копалин	47,0	2,2	28,5	35,6	131,7
Генерація електроенергії	28,2 ^b	1,8	0,7	25,0	72,1
Зберігання електроенергії	1,7 ^c	0,1	0,1	1,5	7,0
Передача електроенергії	3,7 ^b	-	-	0,3	3,0
Розподіл електроенергії	3,7 ^b	0,3	-	3,1	0,7
Централізоване опалення	2,5	-	4,9	1,7	14,2
Видобування корисних копалин	7,3	-	22,8	4,0	34,7
Телекомунікації, поштові послуги та мовлення	4,5	1,4	1,2	4,3	4,8
Телекомунікації та цифрові технології	2,3	0,2	1,1	2,0	3,4
Поштові послуги	2,1	1,2	0,1	2,1	0,6
Мовлення	0,1	-	-	0,1	0,8
Водопостачання і водовідведення	7,1	-	0,2	-	0,3
Зрошування	8,9	-	-	-	-

Продовження Таблиці 2 на наступній сторінці.

	RDNA2	Можливості приватного сектору			
		Сценарій без реформ		Сценарій із реформою та іншими регуляторними заходами	
		Реагування на потреби	Інші можливості ^d	Реагування на потреби	Інші можливості ^d
Частина III: Можливості для приватних соціальних інвестицій					
Житло	68,6	22,5	45,1	30,2	60,4
Муніципальні послуги	5,7	0,2	-	0,8	-
Охорона здоров'я	16,4	-	-	-	0,2
Освіта	10,7	-	-	-	0,3

Частина IV: Мобілізація внутрішніх приватних фінансових ресурсів

Фінансовий сектор і банківські послуги	6,8	4,3	10,8	4,3	22,7
Соціальний захист, пенсійне забезпечення	41,8	-	-	-	-
ВСЬОГО (у тому числі наскрізні питання 41.2)	410,6	72,7	99,3	129,6	282,4

- Оцінка RDNA2 включає потреби із заміни пошкоджених приватних транспортних засобів (\$6,8 млрд), не включених до оцінки транспортного сектору.
- Оцінка IFC (майбутня публікація ICB 2023)
- Накопичення енергії за допомогою літій-іонних акумуляторів
- Можливості приватного сектору, не пов'язані зі збитками, включеними до оцінки RDNA2. У транспортному секторі вони пов'язані з і) неповідомленими пошкодженнями приватних активів (із використанням екстраполяції повідомлених даних, наприклад, парк залізничного та міського транспорту) та (ii) можливості, не пов'язані з пошкодженнями, але які потрібні для забезпечення того самого рівня надання послуг (тобто оновлення парку та будівнова інфраструктури) або вдосконалення ефективності та стійкості транспортних систем (тобто інвестиційні можливості в нові інфраструктурні об'єкти чи активи тощо). В енергетичному та видобувному секторах команда Групи Світового банку оцінила можливості приватного сектору з огляду на прогнозовані попит та постачання енергії, що розроблені командою із врахуванням стратегії в секторі енергетики в Україні та оцінок МФВ, МБРР, Європейської мережі операторів систем передачі електроенергії, Європейської мережі операторів систем передачі газу, Європейського Союзу, Міжнародного енергетичного агентства, Міжнародного агентства відновлювальної енергетики, Енергетичного співтовариства та Агентства ЄС з питань взаємодії регуляторів у сфері енергетики. Такі оцінки є приблизними та можуть суттєво варіюватися залежно від того, які припущення використовуються. Інші можливості (окрім RDNA2) оцінено із врахуванням цілей українського уряду із розвитку енергетичного та видобувного секторів. Основна відмінність від RDNA2 полягає у тому, що оцінка базових прогнозів включає цілі України (наприклад, атомна енергетика, природний газ, біометан, експорт тощо), водночас прогнози звіту є нижчими за показники, наведені у енергетичній стратегії уряду України. Це стосується, зокрема, сценарію з реформами та іншими регуляторними заходами, який відрізняється від енергетичної стратегії у сферах будівництва наступних потужностей: 10 ГВт вітер, 5 ГВт електролізери, 2 ГВт пікова генерація та 2 ГВт установки зберігання енергії із використанням 2-годинних літій-іонних акумуляторів. Такі інвестиційні можливості включають розвиток нових чи модернізацію існуючих інфраструктурних об'єктів та активів, а також розвиток місцевих спроможностей з виробництва обладнання для відновлювальної енергетики (майбутня публікація, ICB, 2023).

Примітка: Умови та припущення, які лежать в основі аналізу сценарію, описано в Розділі 1.2 та в майбутніх Оцінках секторів (майбутня публікація, ICB 2023).

Джерело: RDNA2 та Група Світового банку (майбутня публікація, 2023).

РОЗДІЛ 1

Контекст країни та наскрізні питання

У цьому звіті досліджується потенціал для мобілізації приватного капіталу та аналізується роль приватного сектору у фінансуванні зеленого і стійкого відновлення України. Фінансування приватного сектору для зеленого і стійкого відновлення України відрізняється від компенсації шкоди, що не є предметом цього звіту. У цьому звіті для проведення аналізу використовується каскадний підхід ІСБ, який намагається максимізувати ефект від обмежених державних ресурсів. Каскадний підхід намагається мобілізувати комерційне фінансування, що стає можливим завдяки реалізації, за потреби, реформ високого рівня. В українському контексті цей підхід вимагає розуміння ролі держави в економіці, проблем на ринку та обмежень, що існують у різних секторах, а також видів приватного фінансування, наявних для підтримки відновлення. Процес вступу до ЄС надає унікальні можливості для пом'якшення впливу ризиків на рівні країни, що за прогнозами залишаться високими навіть після завершення російського вторгнення. Під час аналізу оцінювалися сектори та галузі, які мають найкращі можливості для просування зеленого і стійкого відновлення, та наголошується важливість реформ та інших регулятивних заходів, які можуть пришвидшити приватні інвестиції в умовах обмежених державних ресурсів. У звіті підсумовуються детальні оцінки секторів, які ІСБ планує опублікувати у листопаді 2023 року.

У звіті представлено аналіз можливостей приватних інвестицій відповідно до двох

альтернативних сценаріїв. Обидва сценарії містять припущення щодо масштабніших макроекономічних та зовнішніх подій (Розділ 1.2). Перший сценарій припускає відсутність масштабних структурних економічних реформ, а також те, що відносини держави з приватним сектором фактично повернуться до ситуації, яка існувала до вторгнення.

Відповідно до другого сценарію, уряд впроваджує масштабну реформу з просування конкуренції разом з іншими регуляторними заходами для реагування на проблеми в конкретних секторах. У цьому сценарії економічне зростання та повернення біженців створюють сприятливе середовище для запровадження політик зі сприяння конкуренції. Хоча такі дії уряду можуть створити необхідне середовище, реальна залученість приватного сектору у вигляді фінансування також вимагає існування інших умов, які лежать за межами компетенції цього звіту, зокрема сприятливих макроекономічних факторів, а також зовнішніх гарантій безпеки та врядування.

1.1 Останні події

Вторгнення Росії в Україну спричинило масштабну соціальну, гуманітарну, економічну та енергетичну кризу. До червня 2023 року майже третина населення України була змушена покинути свої домівки. За оцінками, 6,3 млн українців лишаються біженцями,⁵ тоді як ще 5,1 млн є внутрішньо переміщеними особами (ВПО) (УВКБ ООН 2023а; МОМ 2023).⁶ Попри те,

⁵ Мається на увазі кількість біженців, зареєстрованих у світі станом на липень 2023 року, за виключенням осіб, які були біженцями до того моменту.

⁶ Кількість ВПО включає осіб, які повернулися.

що економіка України впала на шокуючі 29,1 відсотка в 2022 році, за прогнозами Світового банку, опублікованими в червні 2023 року, очікується, що вона виросте на 2 відсотки в 2023 році (Світовий банк 2023a). За попередніми оцінками Світового банку, рівень бідності серед населення збільшився з 5,5 відсотка у 2021 році до 24,1 відсотка у 2022 році, що означає, що вторгнення змусило ще 7,1 млн осіб опуститися за межу бідності, у такий спосіб нівелюючи 15 років прогресу у сфері боротьби з бідністю (Світовий банк 2023b).⁷

Станом на 24 лютого 2023 року пряма завдана шкода, спричинена вторгненням, загалом становила \$134,7 млрд, тоді як економічні збитки становили \$289,1 млрд, у результаті чого загальні потреби на відбудову становили \$411 млрд (RDNA2). Така оцінка не включає ні знищення греблі Каховської ГЕС 6 червня 2023 року, ні подальше затоплення, яке стало руйнівним для великої площі територій на півдні України. Тому очікується, що оновлені оцінки збитків і завданої шкоди будуть набагато вищими.

Попри масштабний вплив вторгнення, яке досі триває, потужні економічні політики та масштабна зовнішня підтримка допомогли стабілізувати українську економіку. Збільшення видатків у державному секторі стало можливим завдяки фінансовим заощадженням приватного сектору, а в березні 2023 року було запущено 4-річну програму МВФ (МВФ 2023a). Прогнозується, що довгострокове зростання стабілізується на рівні 4 відсотків

відповідно до базового сценарію та 5 відсотків відповідно до сценарію розвитку, а також очікується відновлення приватних інвестицій. Прогнозується, що поточний рахунок буде дефіцитним у 2023 році, та очікується, що дефіцит сягне 6,7 відсотка ВВП у 2025 році, але згодом, за оцінками, зменшиться. Потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ), за прогнозами, сягнуть 2,4 відсотка ВВП у 2025 році, перш ніж виростуть до 4,8 відсотка ВВП у 2027 році, що повністю покриє дефіцит поточного рахунку (МВФ 2023a).

Російське вторгнення назавжди трансформувало українську економіку, і відновлення сталих макроекономічних політик не потрібно трактувати як повернення до умов, які існували до вторгнення. Обмеження, визначені в Діагностиці приватного сектору в Україні (ІСБ 2021), також змінилися (Рисунок 1). Розрив фінансових і торговельних зв'язків із Росією у поєднанні з одночасною переорієнтацією на європейський і трансатлантичний ринки⁸ є довгостроковою зміною в економічній пріоритетизації Україною Заходу.⁹ Тим часом, внутрішнє і зовнішнє переміщення населення змінили демографічні тенденції в Україні, які залишаться ще надовго після завершення вторгнення. Паралельно процес вступу до ЄС пов'язаний зі швидкою реалізацією реформ щодо економічного врядування, конкурентної політики та прозорості у державному секторі.¹⁰ Вступ до ЄС також пропонує доступ до масштабних фінансових ресурсів, включно з Зеленим курсом та іншими програмами, розробленими для пришвидшення переходу до

7 Дані ґрунтуються на глобальній межі бідності, визначеній ІСБ для країн із доходом вище середнього на рівні \$6,85 на особу на день.

8 Зміна орієнтації у торгівлі також впливає на склад експорту, оскільки експорт до Росії та Білорусі є більш комплексним, ніж експорт до ЄС.

9 Цей процес розпочався після дій Росії відносно Криму у 2014 році, але суттєво пришвидшився після вторгнення у лютому 2022 року.

10 Політичні критерії вступу до ЄС включають конкретні вимоги щодо забезпечення верховенства права. У своєму Повідомленні COM(2022)407 у червні 2022 року Європейська Комісія визначила кроки, які Україна має вжити задля переходу до початку офіційних переговорів: (i) схвалення та реалізація законодавства про процедуру вибору суддів (відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії); (ii) фіналізація процедур зі створення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; (iii) подальше посилення зусиль із боротьби з корупцією, зокрема на вищих рівнях уряду; (iv) забезпечення того, що законодавство з боротьби з відмиванням грошей відповідає стандартам Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей (FATF); і (v) реалізація закону про деолігархізацію в абсолютно законний спосіб із врахуванням запланованого висновку Венеціанської комісії про відповідний закон. Ще дві умови стосуються забезпечення незалежності ЗМІ і прав меншин. Посилання: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0407>.

низьковуглецевого економічного зростання. Хоча процес погодження законодавства України із правовою системою ЄС (*Acquis Communautaire*) все ще перебуває на ранньому етапі, динаміка є багатообіцяючою, що пов'язано з очікуваннями приватного сектору щодо майбутньої нормативно-правової бази у країні. Реформа з децентралізації, яка була запроваджена і реалізовується з 2014 року, суттєво посилила роль місцевих органів влади у плануванні, фінансуванні та інвестиційних рішеннях задля посилення місцевої відповідальності та покращення процесу надання послуг. Уряд України прагне залучати місцеві органи влади до розробки місцевих стратегій і планів відбудови та надаватиме підтримку місцевим органам влади у реалізації погоджених проєктів. Російське вторгнення, ймовірно, матиме тривалий вплив на

українську політичну економіку, посилення соціальної єдності та трансформування соціального контракту між громадянами і державою як на національному, так і регіональному рівнях.

1.2 Інвестиційні прогнози у приватному секторі

Відповідно до макроекономічних прогнозів МФВ (МВФ 2023a) та враховуючи потреби, визначені під час оцінки RDNA2, цей звіт надає кількісну оцінку ролі приватного сектору в задоволенні потреб країни. У звіті використовується той самий період часу, що і в оцінці RDNA2 (2023–2033 рр.), а також та сама класифікація секторів. Звіт ділить економіку на комерційні сектори, наприклад, сільське господарство та телекомунікації; інфраструктурні сектори, такі як транспорт

Рисунок 1. Оновлена інформація про обмеження щодо зростання приватного сектору, які було визначено під час аналізу приватного сектору у 2021 році

Джерело: ГСБ (2023, майбутня публікація).

та логістика; і соціальні сектори, наприклад, житло та освіта. У звіті також описуються сектор банківських послуг та пенсійного забезпечення оскільки реформи у цих сферах можуть допомогти мобілізувати додаткові внутрішні приватні ресурси. За умови включення банківської сфери та пенсійного забезпечення Україна може мати можливість мобілізувати 15,3 відсотка ВВП внутрішнього приватного фінансування для зеленої і стійкої відбудови у 2027 році (МВФ 2023а).¹¹

Варто згадати важливі застереження, пов'язані з аналізом, представленим у розділах про конкретні сектори.¹² По-перше, описані можливості приватного фінансування ґрунтуються на багатьох припущеннях і лише орієнтовно вказують на можливий вплив альтернативних політик. Хоча визначені реформи та інші регуляторні заходи будуть необхідними для створення цих можливостей, їх буде недостатньо для мобілізації представленої у звіті суми приватного фінансування. За будь-якого сценарію на інвестиційні рішення впливатимуть численні фактори, які лежать за межами компетенції цього аналізу. Економічне зростання, надійне макроекономічне управління, реформи з врядування і сприятливі торговельні та інвестиційні політики, а також інструменти пом'якшення впливу ризиків, надані міжнародними партнерами з розвитку, будуть надзвичайно важливими для залучення приватного фінансування як з внутрішніх, так і з іноземних джерел. По-друге, представлені оцінки ґрунтуються на інформації, яка була в наявності станом на 31 травня 2023 року. З огляду на контекст вторгнення, який швидко змінюється, та непевність щодо фінального

масштабу пов'язаних із вторгненням збитків та завданої шкоди, задля забезпечення точності в подальшому аналізі потрібно буде оновлювати.

Конкретні секторальні прогнози оцінюють, чи приватні інвестиції можуть ефективно реагувати на потреби, окреслені в оцінці RDNA2. Для приватного фінансування потрібні такі фактори: (а) приватна власність чи приватне управління державними чи колишніми державними активами; та (б) відшкодування витрат інвесторів. Навіть без реформ ці умови переважно задовольняються у секторах сільського господарства, торгівлі, промисловості, туризму та банківської справи. Однак існують підсектори, такі як інженерні послуги та машинобудування, які є прибутковими, але не можуть залучати приватні інвестиції через домінуюче становище державних підприємств (ДП) на ринку. До того ж у секторах, які вже переважно є приватними, таких як відновлювана енергетика, на заваді інвестиціям стає ціновий контроль. Житловий сектор є особливим випадком: оскільки очікується, що приватне фінансування на відбудову буде йти переважно від домогосподарств, прогнози для цього сектору ґрунтуються на інвестиціях домогосподарств в житло як частки ВВП.

За прогнозами, реформи та інші регуляторні заходи збільшать частку приватного фінансування для реагування на потреби, окреслені в оцінці RDNA2, а також збільшать можливості для інших приватних інвестицій за межами потреб, визначених у RDNA2. Такі реформи та інші регуляторні заходи включають:

11 МВФ прогнозує співвідношення приватних інвестицій до ВВП на рівні 20,1 відсотка у 2027 році та співвідношення прямих іноземних інвестицій до ВВП на рівні 4,8 відсотка у той самий рік (МВФ 2023а). Припускаючи, що прогнозовані прямі іноземні інвестиції повністю сприятимуть формуванню основного капіталу, внутрішні ресурси забезпечать 15,3 відсотка ВВП у приватних інвестиціях у 2027 році відповідно до базового прогнозу. Звіт МВФ, опублікований у червні 2023 року (2023с), переглянув співвідношення приватних інвестицій до ВВП із 20,1 до 15,9 відсотка, тоді як прямі іноземні інвестиції було переглянуто з 4,8 до 5,0 відсотків ВВП, що свідчить про те, що лише 10,9 відсотка мобілізованих внутрішніх ресурсів фінансуватимуть приватні інвестиції. У результаті перегляду прогнозований рівень зростання лишився незмінним, вказуючи на більш ефективні інвестиції та нижчий граничний коефіцієнт капіталовіддачі (ICOR). Змінений сценарій робить зовнішнє фінансування, зокрема банківське кредитування, навіть важливішим, ніж у початковому сценарії, оскільки зовнішнє фінансування непропорційно сильно впливає на продуктивність та економічне зростання (Раян та Зінгалес 1998).

12 Додаткова інформація про прогнози у транспортному та енергетичному секторах представлена у розділах 3.1 і 3.2.

- a. *Заходи, які збільшують можливості для приватного сектору з управління чи використання державних активів.* Такі заходи зазвичай є секторальними та варіюються від концесії портів та аеропортів до мобілізації приватного капіталу і, зрештою, приватизації ДП, наприклад, операторів системи розподілу електроенергії, Харківської ТЕЦ та Центренерго.
- b. *Коригування контрольованих цін.* Наприклад, перегляд максимальних і мінімальних цінових обмежень для різних сегментів оптового ринку електроенергії задля забезпечення вільного ціноутворення сприятиме процесу інтеграції до ринку електроенергії ЄС, зменшенню попиту на електроенергію, інвестиціям та енергетичній безпеці.
- c. *Державні інвестиції.* Наприклад, державні інвестиції в зрошення та розмінування земель розширять обсяг приватних інвестицій у сільське господарство.
- d. *Спроможності державного сектору з вирішення регуляторних питань.* Державні спроможності потрібні для підготовки активів до ДПП, забезпечення реалізації конкурентної політики та управління правами кредиторів. Реалізація таких заходів є питанням державної політики, що не порушується у цьому звіті.
- e. *Пілотні проекти для дослідження*

можливостей приватних інвестицій у секторах, у яких домінує держава. Такими секторами є водопостачання і водовідведення, освіта та охорона здоров'я.

Секторальні припущення та прогнози будуть детально описуватися у другій частині цього звіту (Оцінка секторів), публікація якої запланована на листопад 2023 року. Попри непевність, спричинену російським вторгненням, та обмежену наявність інструментів пом'якшення впливу ризиків, у звіті пропонуються оцінки та прогнози, які мають на меті стати інформативним наповненням для ухвалення рішень у державному і приватному секторах. Уряд наразі розробляє середньостроковий план (на 2024–2027 роки) і довгострокову стратегію для основних економічних секторів країни задля закріплення політичних очікувань у процесі того, як економіка України зміщується у напрямку європейського та трансатлантичного ринків. У цьому звіті визначено реформи та інші регуляторні заходи, які можуть розширити можливості для приватних інвестицій та економічного зростання в кожному з визначених секторів, допомагаючи уряду з плануванням на ключовому етапі економічного розвитку України. Реформи та прогнози мають на меті сприяти цьому процесу планування, але їх недостатньо для забезпечення приватного фінансування для зеленої і сталої відбудови України.

РОЗДІЛ 2

Комерційні сектори

До російського вторгнення у більшості комерційних секторів домінували приватні підприємства, хоча спотворення на ринку часто ставали на заваді відкритій конкуренції. Попри очікування того, що приватний сектор відіграватиме основну роль у сприянні зеленій та стійкій відбудові цих секторів, необхідно буде впровадити реформи для забезпечення ефективного розподілу ресурсів. Як зазначено в Діагностиці приватного сектору в країні 2021 року (CPSD), на багатьох ключових ринках панували монополістичні чи олігополістичні умови, і, попри продовження реалізації реформи, величезне значення для максимізації внеску комерційних секторів у розвиток економіки, збільшення експорту та створення нових робочих місць матиме постійне підвищення ефективності виробництва.

2.1 Сільське господарство

До російського вторгнення у сільському господарстві¹³ було працевлаштовано близько 17 відсотків робочої сили, на цей сектор припадало 11 відсотків ВВП, а темпи його зростання сягали 4 відсотків на рік (RDNA2 та Державна служба статистики України 2023а та 2023б). Якщо додати переробку сільськогосподарської продукції, частка цього сектору у ВВП становила приблизно 15 відсотків. До того ж на сільське господарство і харчову промисловість припадала майже чверть прямих іноземних інвестицій, в сільськогосподарська продукція становила 49,1 відсотка експорту товарів у 2020 році.¹⁴

Реформи, реалізовані у 2021 році, запровадили приватний ринок землі для певних видів операцій, що розширило права і можливості фермерів та місцевих громад, підвищуючи вартість їхніх земельних ділянок та залучаючи більше приватних інвестицій у сільське господарство.¹⁵ До вторгнення Україна була серед 10 основних світових виробників та експортерів зернових та олійних культур, олії та борошна, а також продуктів тваринництва, водночас сільськогосподарський експорт охоплював близько 400 мільйонів осіб у світі.¹⁶

У Харківській, Луганській, Донецькій, Запорізькій та Херсонській областях вторгнення безпосередньо вплинуло на райони, на які припадало орієнтовно 38 відсотків виробництва сільськогосподарської продукції у 2021 році (EU4Business та інші, 2022). Протягом 2021/2022 маркетингового року ці області виробили 32 відсотки українського зерна, 29 відсотків насіння соняшника, 26 відсотків ячменю, 25 відсотків овочів, 23 відсотки меду, 20 відсотків свиней та 16 відсотків яєць. Через пов'язані з вторгненням затримки у лютому 2023 року незібраними залишилося 6 відсотків врожаю кукурудзи. У 2022 році посівна площа для озимої пшениці зменшилася на 25 відсотків, і багато фермерів перейшли на вирощування олійних культур.

У 2022/23 сільськогосподарському році обсяг виробництва основних зернових та олійних культур впав, за оцінками, на 35 відсотків,

13 Включно з рибальством та лісництвом.

14 Після вторгнення у 2022 році сільськогосподарські продукти становили 57,2 відсотка товарів, які експортувалися з України, що є високою часткою, порівнюючи з попередніми періодами. З огляду на дані НБУ про торгівлю за 2011 – 2022 роки.

15 До вересня 2022 року було укладено понад 12 000 земельних контрактів, на які припадала площа в майже 280 000 гектарів.

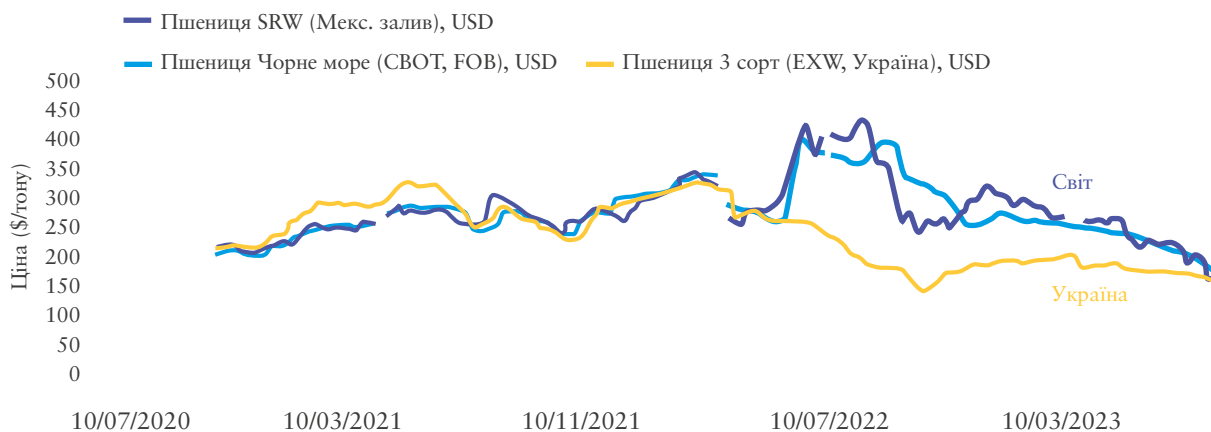
16 У 2021/22 роках Україна обіймала перше місце у світі щодо експорту соняшників, друге – щодо соняшникової олії та четверте – щодо ячменя.

порівняно з попереднім роком, і збільшилася прогалина між цінами експорту та цінами виробника (Рисунок 1 та EU4Business та інші, 2022). Вищі ціни на добрива та інші виробничі ресурси у поєднанні з перебоями у постачанні знизили врожайність. Тим часом через зниження цін виробника зник інтерес до вирощування та навіть збирання врожаю певних культур (наприклад, кукурудзи), у той час як вторгнення зменшило доступну площу посівних територій та територій, із яких збирався врожай. Пошкодження та забруднення земель мінами, боєприпасами, що не вибухнули, артилерійським вогнем та пересуванням важкої військової техніки також вплинули на виробництво. Падіння обсягу виробництва на 35 відсотків (EU4Business та інші, 2022) та падіння цін виробників на 45 відсотків для основних зернових та олійних культур (RDNA2) зменшили доходи фермерів на 80 відсотків у 2022 році. Після російського вторгнення світові ціни на пшеницю значно виросли та повернулись до рівня, що існував до вторгнення,

тільки в другому півріччі 2022 року, але ціни в Україні лишаються на набагато нижчому рівні, ніж до вторгнення (Рисунок 2).¹⁷

Логістичні та транспортні виклики збільшили вартість експорту, за оцінками, на 400–500 відсотків. До російського вторгнення у 2022 році значна частка товарів експортувалася через порти, і близько 86 відсотків сільськогосподарської продукції перевозилися морем.¹⁸ У період із кінця лютого до липня 2022 року основні порти України були заблоковані, і навіть попри участь Росії у Чорноморській зерновій ініціативі (з липня 2022 року до липня 2023 року), українські порти працювали далеко не на повну потужність. Тим часом спричинені вторгненням затримки у Чорному морі ще більше вповільнили доставку українського експорту.¹⁹ Почав більше використовуватися залізничний транспорт, але численні фактори обмежують збільшення обсягу його використання, зокрема низька спроможність залізничних

Рисунок 2: Зміни у світових та українських цінах на пшеницю (у \$ за тону)

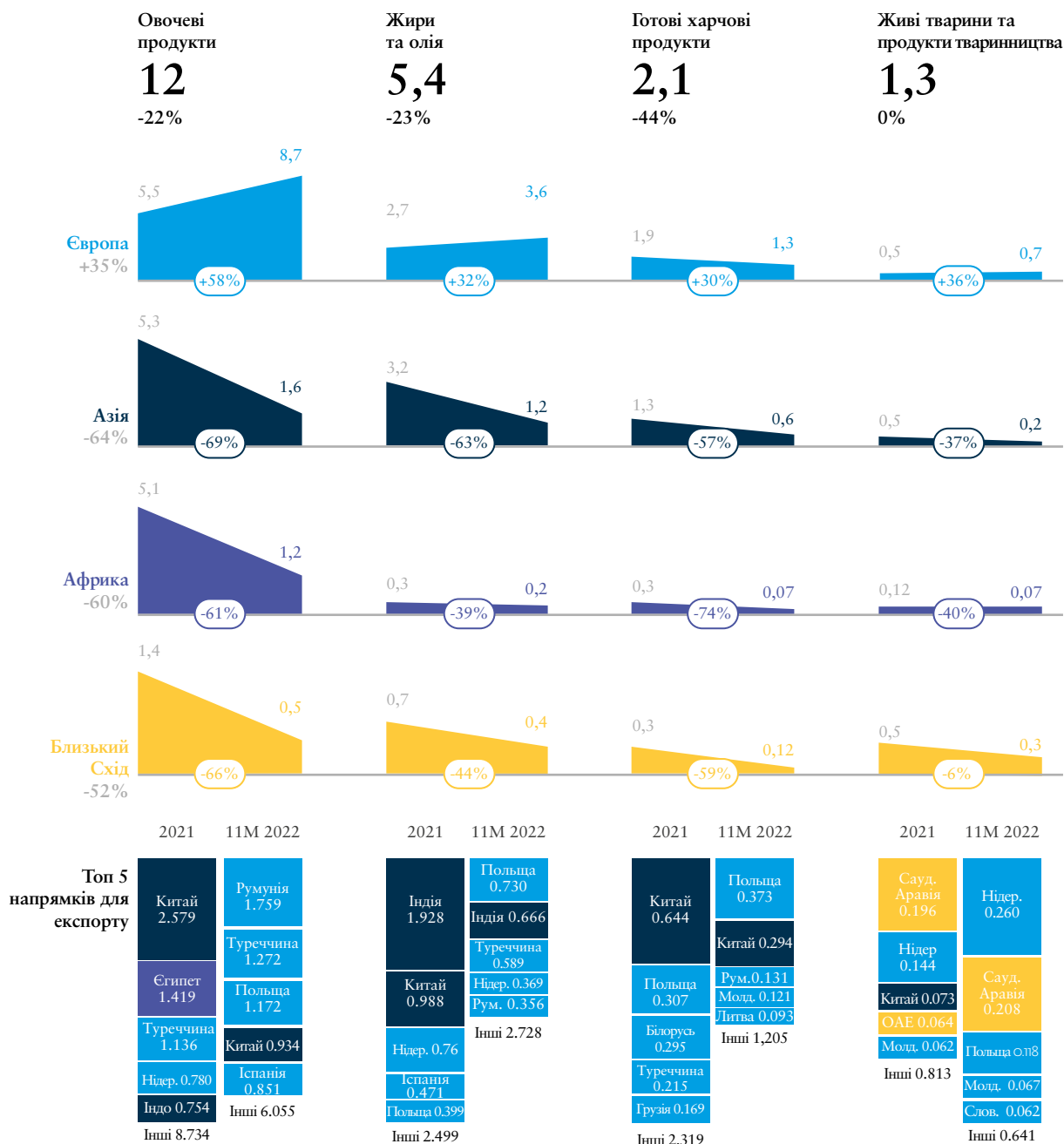
Source: IFC elaboration based on data from APK-Inform.

17 Ціни виробника визначаються експортними цінами FOB, а також вартістю після збору врожаю, логістики та фрахту, всі з яких суттєво виросли минулого року. Світові експортні ціни на пшеницю перевищували ціни виробника на пшеницю, вирощену в Україні, на \$32 за тону в 2021 році та на \$147 за тону в 2022 році. Українські фермери отримували \$156 за тону за пшеницю, транспортовану до Саудівської Аравії у 2022 році, тоді як російські фермери отримували \$252, а німецькі фермери отримували \$310 (Стриве 2022).

18 На основі даних, наданих Національним банком України. Під сільськогосподарськими товарами маються на увазі коди HS-2 з 01 до 23.

19 Порти Миколаєва, які є одними з найбільших у країні, досі лишаються заблокованими. Чорноморська зернова ініціатива, яка дозволяла експортувати зерно з України Чорним морем у межах домовленостей між ООН, Туреччиною, Україною та Росією, була припинена Росією односторонньо 17 липня 2023 року.

Рисунок 3: Обрані категорії експорту української сільськогосподарської продукції, 2021 рік та січень–листопад 2022 року (у млрд \$)

Джерело: EU4Business та інші, 2022.

пунктів пропуску на кордоні з європейськими країнами і відмінність у ширині колій в Україні та ЄС. Вища вартість альтернативних форм транспортування вплинула на прибутковість сільського господарства, оскільки перевезення залізницею насипного вантажу не є економічно вигідним.

Вторгнення спричинило зменшення обсягу сільськогосподарського експорту, за оцінками,

на 15,6 відсотка у 2022 році (Національний банк України 2023а). Експорт зернових культур впав із середнього показника до вторгнення у 5 млн тонн на місяць до лише 500 000 тонн на місяць протягом перших кількох місяців 2022 року (EU4Business та інші, 2022). Блокування портів коштувало Україні, за оцінками, \$170 млн на день у вигляді втрачених торговельних можливостей (EU4Business та інші, 2022). Обмеження

Кабінету Міністрів України щодо експорту пшениці та ячменю скасовано з червня 2022 року,²⁰ експорт обраних товарів до Європи суттєво збільшився впродовж року, але обсяг експорту до всіх інших регіонів впав, що погіршило ситуацію з продовольчою кризою у більшості регіонів світу (Рисунок 3).

Фермери та інші зацікавлені сторони з приватного сектору зіткнулися з багатьма викликами, зокрема недостатнім доступом до виробничих ресурсів, логістичними обмеженнями, змінами у структурі посівних площ та перешкодами у проведенні технічних операцій. Недостатня кількість виробничих ресурсів та високі ціни на паливо, засоби захисту рослин та добрива негативно впливають на виробництво, а вже оплачені виробничі ресурси не постачаються у райони, які зазнали впливу вторгнення. У деяких частинах країни стало неможливо застосовувати добрива та засоби захисту рослин, і багато фермерів переходять на менш прибуткові культури, які потребують менше виробничих ресурсів. Сезон 2023 року та подальші сезони, ймовірно, призведуть до значних втрат для фермерів, оскільки вони мають проблеми з придбанням виробничих ресурсів. Посівна площа під озимі культури зменшилася на 38 відсотків. Вирощування овочів, близько 25 відсотків яких вирощується у південних і східних областях, що тимчасово перебувають не під контролем уряду, переміщується до західних та центральних областей (EU4Business та інші, 2022). Пошкодження енергетичної інфраструктури є особливо суттєвим викликом, оскільки для зберігання та обробки овочів та фруктів потрібне постійне джерело електроенергії. Негативний вплив вторгнення у поєднанні з високими цінами на ветеринарні препарати та відсутність доступу до певних районів спричинили втрати у тваринництві. Вторгнення ускладнило заготівлю сіна

та силосу, обмежило потік сировини до переробних заводів та призвело до перебоїв у постачанні електроенергії на ключових етапах виробничого процесу, що суттєво зменшило масштаби вирощування худоби та птиці.

Станом на 24 лютого 2023, за оцінками, вторгнення спричинило \$8,7 млрд завданої шкоди у сільськогосподарському секторі, водночас сукупні збитки становлять \$31,5 млрд (RDNA2). На пошкодження техніки та обладнання припадало 53 відсотки від загальної суми, за чим слідували вкрадені виробничі ресурси та продукція (23 відсотки) і пошкоджені об'єкти для зберігання продукції (15 відсотків) (RDNA2). Пов'язані з вторгненням збитки збільшилися майже в чотири рази у період із червня 2022 року до лютого 2023 року через більший обсяг пошкоджень та зростаючу вартість пошкоджених активів (RDNA2). Майже половина (46 відсотків) усіх втрат спричинена падінням цін виробника на орієнтовані на експорт товари, такі як пшениця, ячмінь, кукурудза та соняшникове насіння, тоді як ще 44 відсотки відображають зменшення обсягу вирощування однорічних та багаторічних культур (RDNA2). На зменшення обсягів виробництва продукції тваринництва та рибальства припадало 6 відсотків усіх збитків, а вища собівартість виробництва спричинила 3 відсотки збитків.

Пільгове кредитування від уряду було розширено, і зростає обсяг банківського фінансування. У 2022 році \$194 млн публічних видатків на державну програму «Доступні кредити 5-7-9%» мобілізували \$1,5 млрд у сільськогосподарських кредитах, приблизно половина з яких була частково гарантована урядом. Програма надала кредити близько 7 000 фермерів, більшість з яких були дрібними виробниками.²¹ Банківські кредити для підприємств, які працюють у секторі сільського господарства, лісництва та

20 Жито, овес, гречка, пшоно та цукор, а також худоба, заморожена яловичина, м'ясо та субпродукти все ще підпадають під дію обмежень.

21 Уряд України надав МБРР дані у межах підтримки реалізації Програми на основі результатів «Пришвидшення приватних інвестицій у сільське господарство» (P166941).

рибальства, зросли на 44 відсотки у номінальному вираженні, тоді як кредити для виробників харчових продуктів збільшилися на 13 відсотків (EU4Business та інші, 2022). Попит на інвестиційне проєктне фінансування є обмеженим, оскільки пріоритетною потребою сільгоспвиробників є робочий капітал. Допомога ЄС до набуття Україною членства в Європейському Союзі може бути доступною після 2027 року, якщо Україна успішно приведе свою нормативно-правову базу у відповідність із європейськими правовими нормами щодо сільського господарства та розвитку сільських районів.²²

У більш довгостроковій перспективі перехід до сільського господарства, що враховує кліматичні фактори, пов'язаний із різноманітними привабливими можливостями фінансування як для державного, так і для приватного секторів. Кліматична політика, розроблена із урахуванням національної специфіки та у відповідності до регулювання та ініціатив ЄС, таким як Сільськогосподарська політика та Зелений курс, може допомогти підтримати зусилля з декарбонізації між бізнесом та просувати довгострокову кліматичну політику країни. Приватний сектор може інвестувати

Таблиця 3: Сільськогосподарські ризики та інструменти пом'якшення впливу ризиків

Ризик	Визначення	Вплив на сектор	Захід для пом'якшення впливу ризику
Країни	Зміна законодавства	Затримки у реалізації земельної реформи	Відсутні конкретні секторальні заходи
Макроекономічний	Інфляція, курс обміну валют	Нестабільні ціни на виробничі ресурси та ціни виробника	Інструменти хеджування для сільськогосподарських товарів
Зміни клімату	Несприятливі/екстремальні погодні умови	Частіші випадки посухи	Технології і практики ведення сільського господарства з врахуванням кліматичних факторів; інвестиції в розширення та модернізацію систем зрошування, страхування (наприклад страхування врожаю)
Комерційний	Невідповідність між прогнозованими та реальними доходами чи кінцевою вартістю	Непевність щодо майбутніх цін (наприклад на момент збору врожаю)	Сільськогосподарські контрактні домовленості
Виконання	Неповна реалізація програм і політик відповідно до графіка	Повільне запровадження технологій і практик ведення сільського господарства з врахуванням кліматичних факторів	Сільськогосподарські курси підвищення кваліфікації, які надають інформацію про кращі практики та демонструють їх ефективність

Примітка: лише конкретні секторальні заходи.

Джерело: підготовлено IFC.

22 Уряд України має запровадити адміністративні структури, необхідні для Спільної сільськогосподарської політики ЄС (CAP), зокрема розширення реєстрації господарств у Державному аграрному реєстрі, розширення державного фонду з підтримки фермерів у сумісне платіжне агентство та запровадження надійних систем для управління коштами ЄС, а також покращення інтеграції та якості даних системи Земельного кадастру. Подібним чином уряд має розробити нормативно-правову базу для організації спільного ринку, яка враховуватиме ринкові інтервенції та інші ключові питання.

в технології сільського господарства, що враховують кліматичні фактори, задля підвищення конкурентоспроможності сектору на ринку ЄС та на інших ринках, які застосовують механізми ціноутворення на вуглець. До того ж добрива, які не завдають шкоди клімату, нульовий обробіток ґрунту та ефективні інструменти для опрацювання даних можуть зменшити обсяг викидів, водночас допомагаючи забезпечити стійкість до шоків факторів. Однак фінансові обмеження, обмежені знання та навички працівників, недостатня зрошувальна, транспортна та логістична інфраструктура можуть обмежити перехід до сільського господарства, що враховує кліматичні фактори, особливо серед дрібних виробників, і вторгнення посилює всі ці виклики. Пов'язані з вторгненням перебої також вплинули на постачальників іноземного обладнання та рішень, які і так мали справу з високими імпортерними тарифами. Земельна реформа, яка триває, забезпечила важливі здобутки, але її подальша ефективна реалізація є надзвичайно важливою.

Бойові дії і надалі впливатимуть на рішення, пов'язані з сільськогосподарськими культурами, доки триватиме вторгнення. Зменшення маржі та проблеми з транспортуванням змушують фермерів переходити з зернових культур на олійні культури, такі як соняшник, ріпак та соя. Однак різкий перехід на рослинну олію може перевантажити місцеві спроможності з переробки, та, зрештою, експортери рослинної олії можуть зіткнутися з подібними проблемами, що і у випадку експорту зерна. У вересні 2022 року уряди України та Польщі підписали угоду про створення трубопроводу, спроможного транспортувати 2 млн тонн рослинної олії на рік для експорту через порт у Гданську. Попри той факт, що це є позитивним кроком, більша впевненість щодо маршрутів для експорту і логістики все ще є надзвичайно важливою для залучення інвестицій у сільське господарство.

Невідкладно потрібні реформи для пом'якшення впливу підвищених ризиків, які існують у сільськогосподарському секторі. Рекомендується створити ефективний ринок землі завдяки подальшій лібералізації продажу землі та посилити інституції із земельного врядування. Більший захист земельних прав може привабити інвестиції у забезпечення якості ґрунту та дозволить власникам землі брати кредити під заставу майна. Заходи із запобігання надмірній концентрації прав власності на землю також будуть потрібними для забезпечення конкуренції, водночас із отриманням переваг від використання ефекту економії на масштабах виробництва. Ризики та конкретні секторальні заходи із пом'якшення впливу ризиків представлено у Таблиці 2.

З огляду на дані за попередні періоди, приватне фінансування може покрити близько 80 відсотків потреб сільськогосподарського сектору на відновлення і відбудову, але кредитні інструменти за підтримки уряду відіграватимуть важливу роль у мобілізації приватного капіталу. Уряд також має надавати базові суспільні блага, такі як норми щодо продовольчої безпеки, санітарні й фітосанітарні заходи, лабораторії, сертифікація та верифікація відповідності, а також інші сприятливі фактори, такі як сільськогосподарські дослідження, агрометеорологічна інформація та об'єкти фізичної і цифрової інфраструктури тощо. За оцінкою, за умов наявності реформ приватне фінансування може зрости приблизно на 30 відсотків протягом 2023–2026 років і на близько 50 відсотків протягом 2027–2033 років (ГСБ 2023, майбутня публікація). Для залучення приватного фінансування уряд повинен продовжувати лібералізувати ринок землі; реформувати підсектор зрошування; забезпечувати постійний доступ до ринку ЄС та відкривати нові ринки для сільськогосподарської продукції; підтримувати ефективний фіскальний режим, зокрема своєчасне відшкодування ПДВ для

експортерів; спрощувати та діджиталізувати видачу аграрних розписок; надавати державні кредитні гарантії, відшкодування відсоткової ставки та відповідні гранти; просувати використання технологій ведення сільського господарства з врахуванням кліматичних факторів у контексті вступу до ЄС; підтримувати процес очищення земель; та оновлювати державну адміністративну систему для використання допомоги ЄС у рамках набуття Україною членства в Європейському Союзі.

2.2 Торгівля і промисловість

На промисловість і торгівлю разом припадає близько третини ВВП. У 2021 році на оптову і роздрібну торгівлю та основні промислові сегменти, такі як харчова промисловість і напої, металургійна промисловість, інженерні послуги та машинобудування, припадало 22,3 відсотка національного працевлаштування та 34,6 відсотка комерційного працевлаштування (3 млн працівників), 19 відсотків капітальних інвестицій та 47 відсотків експорту товарів (Державна служба статистики України 2023f). До російського вторгнення промисловий сектор переважно складався з приватизованих активів ще радянських часів, які залишилися інтегрованими в пострадянські виробничо-збутові ланцюги. Починаючи з 2014 року, Україна повільно відходила від цих ринків, хоча й зі змішаними результатами. Діагностика приватного сектору в країні 2021 року висвітлює обмеження щодо розвитку приватного сектору у виробництві, зокрема відсутність конкуренції, присутність ДП у машинобудуванні, що спотворює ринок у цьому секторі, обмежений доступ до фінансування та застарілість інфраструктури. Попри ці обмеження з'явилися нові промислові сегменти, зокрема автомобільне машинобудування та інформаційні технології, а також сектор оборони та космічні технології. Натомість український комерційний сектор, зокрема роздрібна торгівля, є сучасним, ефективним та швидко розвивається.

Вторгнення спричинило величезні збитки та втрати для промисловості й торгівлі. Завдану шкоду оцінено в \$10,9 млрд (RDNA2). Переміщення населення зменшило внутрішній попит, тоді як обмежені спроможності морських портів і перевантажені залізничні сполучення обмежують доступ до іноземних ринків. Ракетні обстріли об'єктів енергетичної інфраструктури змусили підприємства призупинити діяльність, зменшити виробництво та/або інвестувати в дороговартісну генерацію електроенергії, енергозбереження та енергоефективність. До того ж вторгнення, що досі триває, продовжує збільшувати загальну суму збитків і завданої шкоди, яких зазнали торгівля і промисловість.

Однак приватний сектор України продемонстрував значну стійкість. Після того, як пройшов початковий шок, багато бізнесів відновили свою діяльність, а деякі змогли перемістити свої активи до безпечніших районів. Опитування бізнесу, проведене в першій половині 2023 року, продемонструвало, що керівники були більш оптимістично налаштованими, ніж песимістично як у торгівлі, так і в промисловості. Перебої з постачанням пального тривали лише кілька місяців, а криза з електропостачанням, яка почалася у жовтні та листопаді 2022 року, змусила бізнес адаптуватися та запроваджувати інноваційні рішення. Створюються нові об'єкти, особливо в секторі торгівлі: у 2022 році відкрилося вісім нових торговельних центрів, а відкриття ще семи заплановано на 2023 рік. Обмежений доступ до ринків експорту створив нові стимули для інвестування в спроможності з переробки та інші форми внутрішнього збільшення вартості. Процес вступу до ЄС створив можливості для посилення потужних промислових спроможностей України у таких сферах, як сільськогосподарське машинобудування та автомобільне виробництво. До того ж поява нових бізнесів, які зосереджують увагу на військовому застосуванні, пропонуватимуть унікальні

можливості у процесі відбудови, оскільки такі товари, як дрони та вантажівки, можна переоснастити для цивільного використання та ринків експорту.

Окрім непевності, спричиненої вторгненням, промисловість та торгівля стикаються з численними внутрішніми та зовнішніми викликами. Металургійна промисловість, наприклад, дуже вразлива до відключень постачання електроенергії. Видобуток руди також потребує багато електроенергії, і деякі об'єкти, такі як завод Камет-сталь та рудник Суха Балка, зменшили рівень виробництва через перебої з електропостачанням. Харчова промисловість тісно пов'язана з сільським господарством, яке знизило обсяги виробництва та зіткнулося з проблемою нестабільності цін. Харчові продукти, які пройшли технологічну обробку, також підпадають під дію імпорتنих обмежень ЄС. Відтік освічених фахівців, спричинений вторгненням, може стати на заваді розвитку інженерних послуг, машинобудування та інших галузей промисловості, які потребують висококваліфікованих фахівців.²³ До того ж ці сектори є дуже вразливими до атак на об'єкти інфраструктури та виробничі об'єкти.

Можливості приватних інвестицій в промисловість та торгівлі оцінюються на рівні \$18,1 млрд,²⁴ що покриває майже 80 відсотків загальних потреб у відбудові секторів на рівні \$23,2 млрд, на додачу до значних можливостей, не пов'язаних із відбудовою (ГСБ 2023, майбутня публікація). За поточної ситуації приватний сектор не зможе відреагувати на шкоду, завдану ДП в секторі інженерних послуг та машинобудуванні, але подальша приватизація

та інші реформи можуть дозволити приватним інвесторам повністю покрити вартість відновлення. Реформи в металургійній промисловості можуть сприяти конкуренції та диверсифікації у цьому секторі. Навіть без додаткових реформ приватні інвестори можуть профінансувати потреби промисловості з переробки сільськогосподарської продукції та в комерційних секторах. Агрохарчова промисловість також має \$11,5 млрд інвестиційних можливостей, які не пов'язані безпосередньо з відбудовою (ГСБ 2023, майбутня публікація).

2.3 Культура і туризм

Сектор туризму має значний потенціал із розвитку в міських та сільських районах у всіх областях України, але його інвестиційні можливості не пов'язані з відбудовою. Вторгнення спричинило \$2,6 млрд збитків у секторі культури і туризму, і потреби з відбудови оцінюються в \$6,9 млрд (RDNA2). Культурні об'єкти зазнали найбільше шкоди, і приватний сектор має обмежені спроможності з відбудови таких об'єктів. До вторгнення та за винятком спричиненого пандемією впливу у 2020 році комерційний прибуток в готелях та житлових приміщеннях був високим, перевищуючи 25 відсотків у 2019 році та 17 відсотків у 2021 році.²⁵ Однак сектор туризму стикається з такими обмеженнями, як застарілі та неефективні норми, непослідовні політики та слабка державна інституційна система, що знеохочує інвестиції. Окрім інвестицій в інфраструктуру як загалом, так і в цей сектор зокрема, розвиток туризму вимагатиме використання комплексного, систематичного та збалансованого підходу до залучення інвестицій

23 Третє регіональне опитування Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) (2023b) проводилось у тому числі серед біженців з України, більшість з яких були жінками. За результатами опитування було встановлено, що понад половина респондентів мали або ступінь магістра чи доктора наук (29 відсотків), або ступінь спеціаліста (26 відсотків), тоді як 19 відсотків мали технічну чи професійну освіту, а 13 відсотків мали ступінь бакалавра. Подібним чином за результатами дослідження УВКБ ООН про регіональний захист та моніторинг (2023c) було встановлено, що 14 відсотків біженців мали ступінь магістра чи вище, 22 відсотки мали ступінь спеціаліста, 30 відсотків мали професійну освіту та 12 відсотків мали ступінь бакалавра.

24 Припускаючи, що будуть реалізовані реформи та інші регуляторні заходи (Таблиця 2).

25 Державна служба статистики 2023h.

на основі чітко визначеної впізнаваності
бренда та сталої маркетингової стратегії.
За результатами спілкування з керівниками
фірм, які працюють у секторі туризму, варто

вказати, що цей сектор може залучити \$5
млрд приватних інвестицій, хоча жодна з цих
можливостей не стосується потреб із відбудови,
визначених під час оцінки RDNA2.

РОЗДІЛ 3

Інфраструктура

Інфраструктура відіграє ключову роль у розвитку всіх інших секторів економіки, а вторгнення Росії завдало серйозної шкоди секторам транспорту, енергетики, телекомунікацій, водопостачання та водовідведення, а також зрошування. Оскільки транспортний та енергетичний сектори роблять непропорційно великий внесок до кліматичних змін, зелена та стійка відбудова сприятиме загальноекономічному зростанню, а також істотно знизить викиди парникових газів. Залучаючи приватний сектор до фінансування та управління інфраструктурою, уряд може масштабувати вплив своїх обмежених ресурсів, водночас підвищуючи розподільчу та технічну ефективність основних державних послуг.

3.1 Транспорт²⁶

Транспортний сектор України є комплексним та різноманітним, але десятиліття недостатнього інвестування та обмеженого стратегічного планування вповільнили його розвиток та підірвали його ефективність. У 2016–2021 роках частка сектору становила в середньому 6,2 відсотка ВВП, хоча у 2021 році ця частка знизилася до 5,4 відсотка (Державна служба статистики України 2023а). У транспортному секторі зайнято 961 000 працівників, 28 відсотків із яких працюють на залізничному транспорті, 22 відсотки – в автомобільних перевезеннях, 20 відсотків

– у логістиці та 10 відсотків – у міському транспорті (Державна служба статистики України 2023b та c). У 2021 році транспортний сектор отримав \$ 1,6 млрд капітальних інвестицій, із яких близько 7 відсотків надійшло з бюджетів державних та місцевих органів влади, 8 відсотків – із місцевих кредитних коштів та інвестицій, 3 відсотки – від іноземних інвесторів та майже 80 відсотків – від вітчизняних транспортних компаній (Державна служба статистики України 2023d).

Зношування транспортних засобів та низькі стандарти викидів призводять до високого рівня забруднення та викидів парникових газів. Ще до вторгнення вкрай неефективний транспортний сектор України обтяжував її економічну конкурентоспроможність (ІСБ 2021). У 2020 році попри уповільнення економіки, спричинене пандемією, викиди в атмосферу від транспортного сектора становили 31,8 метричних тонн CO₂, що становить 10 відсотків від загальних викидів парникових газів у країні. Автомобільний транспорт відповідав за 73,5 відсотка цих викидів, а у 2021 році він відповідав за генерацію 26,6 тонн зважених твердих часток (Державна служба статистики України 2023e). Крім того, на перевезення сільгосптехніки та промислового обладнання поза межами мережі автомобільних доріг припадає 18,6 відсотка сукупних викидів сектору (UNFCCC 2022). Зелене та стійке

26 У цьому розділі розглядаються як можливості приватного сектору, пов'язані з завданою шкодою, визначеною в RDNA2, так і інші інвестиційні можливості в цьому секторі. Інші інвестиційні можливості пов'язані із (i) неповідомленими пошкодженнями приватних активів (із використанням екстраполяції наданих даних, наприклад парк залізничного та міського транспорту) та (ii) можливості, не пов'язані із завданою шкодою, але необхідні для підтримки того самого рівня надання послуг (наприклад оновлення автопарку та відновлення інфраструктури) або підвищення ефективності та стійкості транспортних систем (наприклад інвестиції в нову інфраструктуру чи активи тощо). Ці розрахунки беруть до уваги Національну транспортну стратегію України до 2030 року, Стратегію сталого логістики до 2030 року, План відновлення України та кошторис проєктів Державного агентства з підтримки ДПП, Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України та Світового банку.

відновлення передбачатиме перерозподіл частини транспортних послуг з автомобільних доріг на залізниці та водні шляхи, а також декарбонізацію автомобільного транспорту за допомогою модернізації автопарку, електромобільності та розвитку міст з орієнтацією на громадський транспорт.

Україна має розгалужену транспортну мережу, яка значною мірою недостатньо обслуговується. Щільність магістральних автомобільних доріг в Україні (14,3 км на 1 000 км²) відповідає середнім показникам в ЄС (19 км на 1 000 км²), але щільність всіх доріг є значно нижчою (281, порівнюючи з 1 172 км на 1 000 км²), що свідчить про недостатнє регіональне та місцеве сполучення (Мінінфраструктури 2020; Дорожня федерація Європейського Союзу 2022; Всесвітня книга фактів ЦРУ, недатовано).²⁷ Близько 51 відсотка мережі не відповідає національним вимогам щодо якості доріг, а 39 відсотків не відповідає вимогам щодо міцності. У 2018 році Україна набрала лише 2,4 бали з 7 за індексом якості доріг Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) (ОЕСР 2018). Автомобільні вантажоперевезення становлять майже 70 відсотків усіх внутрішніх перевезень вантажів за вагою або близько 12 відсотків усіх тонно-кілометрів (Світовий банк 2018). Автомобільний транспорт відіграє вирішальну роль у перевезенні сільськогосподарської продукції, такої як зерно, овочі та фрукти, до споживачів, переробних підприємств та пунктів експорту. Найпопулярнішими товарами, що перевозяться вантажівками, є металева руда та інші продукти гірничодобувної промисловості (41 відсоток), сільськогосподарська продукція, продукти харчування, напої та тютюнові вироби (24 відсотки), а також хімічна продукція (10%) (Світовий банк 2018). Електрифікація

автомобільного транспорту досі перебуває на ранніх етапах. Електромобілі становлять невелику частку від загальної кількості транспортних засобів і зосереджені у великих містах, тоді як близько 90 відсотків зарядних станцій – це станції повільного заряджання.

Система залізничного транспорту в Україні розгалужена, але застаріла. У країні налічується близько 21 700 км залізничних ліній, із яких 47 відсотків електрифіковані. Залізниця є основою для вантажних перевезень на далекі відстані, на неї припадало 54 відсотки вантажообігу та 27 відсотків пасажирських перевезень у 2019 році (Світовий банк 2018; Ernst & Young 2021). Українська залізнична система займає четверте місце в Євразії за вантажопотоком, а обсяг вантажних перевезень на кілометр перевищує інші європейські країни у 3–5 разів (Касталія 2023). Державна залізнична компанія АТ «Укрзалізниця» має практично монополію на пасажирські та вантажні перевезення, що пригнічує конкуренцію та перешкоджає входженню приватних фірм на ринок. Непрозорі тарифи та тривалі терміни доставки спонукають до використання автомобільних перевезень як альтернативи залізничному транспорту. Існуюча мережа перевантажувальних терміналів є недостатньою та фрагментованою (IFC 2021).²⁸

Морські порти України є важливою ланкою для сполучення зі світовими ринками, тоді як внутрішні водні шляхи країни використовуються недостатньо. Україна має 18 міжнародних морських портів, зокрема п'ять у Криму та 13 на материковій частині. До вторгнення Росії на чотири найбільші морські порти – «Південний», «Одеса», «Миколаїв» і «Чорноморськ» – припадало близько 80 відсотків загальної пропускної спроможності.

27 Щільність магістральних доріг та автомобільних доріг розраховується як довжина магістральних доріг або автомобільних доріг (км)/ площа України або ЄС * 1 000 км. Усі дороги включають автомагістралі, головні та національні дороги, другорядні, регіональні та місцеві дороги.

28 Шість приватних гравців управляють 11 із 16 мультимодальних хабів, а державна дочірня компанія АТ УЗ«Ліски» управляє іншими 5.

Уряд успішно провів тендер на концесії для двох менших морських портів – «Ольвія» та «Херсон» – і розпочав підготовку до третього для порту «Чорноморськ». Річковий транспорт на Дніпрі переважно використовувався для з'єднання великих промислових і сільськогосподарських центрів з морськими портами,²⁹ тоді як судноплавство по Дунаю було обмеженим до вторгнення, але почало відігравати ключову роль після блокування чорноморських портів. Більша частина зареєстрованого річкового судноплавного флоту України є застарілою, у 2020 році середній вік судна становив 36 років, а його технічний стан не відповідав вимогам, що висуваються до суден для заходу в порти ЄС.

До вторгнення Росії авіаційний сектор був важливим рушієм економіки України, забезпечуючи 1,1 відсотка ВВП і створюючи 146 000 робочих місць (IATA 2018). У країні існує 20 комерційних аеропортів, більшість із яких належать державі або муніципалітетам, а також п'ять приватних терміналів аеропортів. До вторгнення уряд розглядав різні варіанти забезпечення капітальних інвестицій в аеропорти, і у 2021 році почалася підготовка кількох із них до часткової або повної концесії. Однак недосконалість нормативно-правової бази ускладнює залучення інвестицій в секторі аеропортів.

У 2021 році 70 відсотків населення України проживало в містах, транспортна мережа яких є розгалужена, проте зазнає неналежного обслуговування. Показники продуктивності та якості обслуговування мереж пасажирських перевезень країни відстають від стандартів ЄС через застарілу інфраструктуру, низькі тарифи та недостатній контроль за доходами. Міські транспортні послуги регулюються

субнаціональними (місцевими) органами влади і надаються як державними, так і приватними перевізниками. Ці перевізники зазвичай мають обмежені фінансові можливості, оскільки перевізники несуть ризик, пов'язаний із коливанням попиту за умови регульованих державою тарифами, які не підкріплені належним механізмом компенсації. Нездатність забезпечити довгострокове фінансування та невизначеність, пов'язана з бізнес-моделлю, стримують інвестиції в дружні до клімату технології (Світовий банк 2023a). Муніципальне фінансування міського громадського транспорту є можливим, якщо місто має достатню кредитоспроможність, але ця спроможність вже була обмеженою ще до вторгнення.

Транспортний сектор має найбільші в економіці потреби у відбудові – приблизно \$92 млрд.³⁰ Завдана шкода оцінюється в \$36 млрд, насамперед в дорожній інфраструктурі (63,7 відсотка), після чого йдуть залізнична інфраструктура та рухомий склад (19,2 відсотка), приватні транспортні засоби (10,2 відсотка) та міські транспортні системи (5,2 відсотка) (RDNA2). Фактична шкода, завдана вторгненням, може бути ще вищою через обмеження в оцінці шкоди, завданої приватним транспортним та логістичним активам.

Збитки оцінюються в \$32 млрд, що вказує на критичну важливість транспортного сектору для внутрішньої та міжнародної торгівлі. Блокада українських чорноморських портів негативно вплинула на експорт, що призвело до істотних фінансових втрат. Чорноморська зернова ініціатива, яка сприяла морському експорту 36,5 млн тонн українського зерна в період з 22 липня 2022 року до 17 липня 2023 року, зменшила втрати приблизно на \$1,3 млрд. Однак, навіть до того, як

29 Із моменту вторгнення судноплавство по Дніпру було обмеженим через близькість до лінії фронту. У червні 2023 року Каховська гребля на річці Дніпро була зруйнована, що спричинило масштабні повені та, ймовірно, тривале переривання судноплавства по Дніпру. Однак, поки готувався цей звіт, не було доступної інформації для оцінки рівня збитків та наслідків для транспортної галузі.

30 Найбільша завдана шкода спостерігається у житловому секторі, але найвищі потреби у відбудові – у транспортному секторі.

Вставка 1 Мобілізація приватного фінансування для державних інвестицій у межах схеми відстрочених платежів

Схеми відстрочених платежів (СВП) можуть привабити приватних підрядників і мобілізувати фінансування для державних інвестиційних проєктів, де розподіл ризиків є проблемним питанням для боргу та власного капіталу приватного сектору. У юрисдикціях країн із ринками, що розвиваються, програми СВП застосовувалися для фінансування дуже складних проєктів, зокрема багатомільярдне розширення систем метрополітену та доріг у країнах Латинської Америки та Карибського басейну.

У межах програм СВП, органи влади концесіодавці/замовники проводять тендер серед учасників приватного сектору на будівництво, експлуатацію та технічне обслуговування державних інфраструктурних проєктів, а приватні підрядники виконують визначені завдання (за проміжними етапами) в обмін на надання урядом довгострокових прав на потік відстрочених платежів. Із завершенням кожного етапу проєкту підрядники реалізують ці права і отримують ліквідність для виконання наступного етапу, і цей процес повторюється до завершення проєкту. Такі майбутні потоки платежів, які можуть наставати через 10–15 років після завершення проєкту, санкціонуються або

безпосередньо урядом, або через траст за підтримки уряду. Структуризовані в інвестиційно привабливий спосіб ці платежі за підтримки держави можуть бути об'єднані та продані інституційним інвесторам у вигляді звичайних операцій сек'юритизації. В Україні концесія на інфраструктуру могла б бути структурована на основі СВП, а уряд міг би взяти на себе зобов'язання щодо багаторічних платежів, підкріплених фінансовою підтримкою з боку іноземних урядів-донорів та партнерів із розвитку. На початковому етапі проєкту іноземні партнери могли б взяти на себе основну частину зобов'язань перед власниками таких прав. Однак із часом, з покращенням кредитоспроможності держави Україна та відновлення її платоспроможності, уряд міг би взяти на себе більший обсяг платіжних зобов'язань на умовах, погоджених заздалегідь і зафіксованих у довірчих документах. Отже, впровадження СВП в Україні вимагає тісної співпраці між урядом, фінансовими ринками та міжнародною спільнотою. Оскільки цей звіт не містить механізмів фінансування, які потребують гарантій від уряду або його партнерів із розвитку, механізми СВП не бралися до уваги у оцінці приватного фінансування.

Росія припинила дію ініціативи в липні 2023 року, вона не охоплювала інші види вантажів, які в попередні роки були втричі більшими за тоннажем, ніж морський експорт українського зерна. Ініціатива ЄС «Шляхи солідарності», яка доставляє товари залізницею, відіграла важливу роль у забезпеченні альтернативних торговельних маршрутів для цих товарів, проте її конкретний вплив поки що не визначено.

Вторгнення Росії в Україну спонукало Україну переглянути транспортну мережу, водночас надаючи можливість розвивати більш стійку транспортну систему. Поступова інтеграція України до європейських та трансатлантичних ринків і виробничо-збутових ланцюгів

потребуватиме відновлення, модернізації та розширення різних видів транспорту, а також нових інвестицій у транспортні системи та інфраструктуру. Відновлення доступу в районах, що постраждали від вторгнення, не завжди передбачає відбудову систем у тому вигляді, в якому вони існували до вторгнення. Водночас урядовці повинні зміцнювати стійкість національного транспортного сектору та інвестувати в ефективну низьковуглецеву інфраструктуру. Для мобілізації фінансування, необхідного для досягнення цих цілей, уряду потрібно буде збільшити свої обмежені фінансові ресурси за допомогою активної взаємодії з приватним сектором. Обсяг приватного фінансування залежатиме від впровадження пріоритетних реформ

та наявності відповідних механізмів для зниження ризиків. Оскільки можливості державного сектору інвестувати безпосередньо в державну інфраструктуру обмежені, уряд повинен розширити моделі надання послуг, які залучають приватний сектор, такі як ДПП, концесії, спільні підприємства, контракти, орієнтовані на результати, та комерційні позики. Водночас обсяг інвестицій приватного сектору буде залежати від можливості реагування на різноманітні ризики, такі як доступ до інфраструктури, що належить третій стороні, матеріальні втрати і збитки, ризики щодо попиту і доходів, доступ до фінансування тощо.

У дорожньому секторі запровадження ДПП та концесій може дозволити приватному сектору мобілізувати близько \$5 млрд фінансування для відбудови, згідно з оцінкою RDNA2 (приблизно 10 відсотків визначених потреб у фінансуванні доріг), а також створити додаткові можливості ДПП, пов'язані з дорогами на суму \$4 млрд.³¹ В умовах підвищених ризиків приватні інвестори, ймовірно, не наважаться брати на себе довгострокові зобов'язання, і уряду, можливо, доведеться взяти на себе ініціативу на ранніх етапах відбудови. СВП можуть дозволити державному сектору залучати приватне фінансування навіть в умовах невизначеності, але створення цих структур вимагатиме значної донорської підтримки. Тоді як приватний сектор історично управляв пасажирськими і вантажними комерційними перевезеннями, на модернізацію транспортних засобів та покращення екологічних стандартів рухомого складу буде потрібно понад \$8 млрд. Для узгодження регуляторно-нормативної бази щодо дорожнього транспорту зі

стандартами ЄС потребуватиметься запровадження низки реформ.

Зміщення фокусу пасажирських та вантажних перевезень з автомобільного транспорту на залізничний та водний транспорт може призвести до загальногалузових досягнень у напрямку декарбонізації та загальної ефективності. У залізничному секторі уряду потрібно буде продовжувати підвищувати ефективність діяльності АТ Укрзалізниця та відкривати нові сегменти для залучення приватного сектору. Хоча державна власність на залізничну інфраструктуру залишатиметься необхідною, влада може реформувати тарифну систему, лібералізувати ринок залізничних перевезень, надавши міжнародним перевізникам доступ до ринку. Встановлення зв'язку з виробничо-збутовими ланцюжками ЄС, зокрема за допомогою поступового розвитку інфраструктури в Україні згідно з європейським рейковим стандартом (1 435 мм), матиме вирішальне значення для перебудови економіки України. Для подальшої інтеграції залізничної мережі та логістичних центрів в ЄС уряд має розглянути можливість розробки системи перевантажувальних терміналів, які будуть зв'язані з ЄС європейським рейковим стандартом. Тоді як прийняття нового європейського стандарту є масштабним і дорівартісним заходом, який повинен залишатися в компетенції державного сектору, приватний сектор може взяти на себе ризики, пов'язані з розвитком логістичних терміналів. Приватний сектор також може відігравати важливу роль у впровадженні нового рухомого складу відповідно до вимог європейського рейкового стандарту.³² Залізничний сектор пропонує можливості для приватних інвестицій на суму близько

31 Загальні можливості приватного сектору в дорожньому секторі, окрім потреб RDNA2, становлять \$15 млрд (Таблиця 2 та Група Світового банку 2023, майбутня публікація).

32 Хоча проекти зі зміни залізничних колій будуть дуже дорогими, приватна участь можлива. Уряд та його потенційні партнери в приватному секторі можуть перейняти досвід Rail Baltica, ініціативи приватного сектору, спрямованої на інтеграцію країн Балтії до європейської мережі.

\$2 млрд, якщо буде створене сприятливе середовище для приватного сектору. Використання цих можливостей може сприяти прискоренню розвитку послуг змішаного перевезення та логістики (ГСБ 2023, майбутня публікація).

Приватизація та інвестиції в інфраструктуру є критично важливими для мобілізації приватних інвестицій у водний транспорт. Уряд має продовжити тендерний процес щодо передачі морських портів у концесію, який було розпочато ще до вторгнення. Для відновлення концесії морських портів не потрібні негайні законодавчі зміни, однак для забезпечення конкурентоспроможності портових операцій можуть знадобитися додаткові реформи. Подальша приватизація стивідорних компаній та надання в концесію портів уздовж Дунаю може збільшити пропускну здатність водного шляху з прямим доступом до ринків ЄС, що не використовується на повну потужність. Модернізація інфраструктури вздовж внутрішніх водних шляхів вимагатиме державних інвестицій, проте уряд має працювати з приватними компаніями для визначення можливостей у межах ДПП, концесій та інших відповідних угод. Наприклад, ДПП може сприяти модернізації інфраструктури вздовж річки Дніпро. Відновлення флоту та інвестиції в портову інфраструктуру можуть залучити понад \$8 млрд приватних інвестицій, і більшість із цих можливостей не буде пов'язана з потребами на відбудову.³³

Законодавчі реформи можуть відкрити можливості приватних інвестицій у систему аеропортів на суму \$0,9 млрд (ГСБ 2023, майбутня публікація). Уряд

потрібно буде розробити генеральний план переформатування мережі аеропортів, який включатиме стратегії залучення приватного фінансування. Створення фонду розвитку аеропортів, подібно до існуючого дорожнього фонду, може сприяти фінансуванню відбудови регіональних аеропортів у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Цілі Європейського Зеленого курсу щодо зниження викидів CO₂ від авіації можуть стати можливістю для залучення багатостороннього фінансування для нової аеропортної інфраструктури та заохочення участі приватних авіакомпаній у відновленні системи.

Створення нової нормативно-правової бази для міського транспорту та дослідження альтернативних моделей фінансування може створити інвестиційні можливості на суму \$15,5 млрд для міського транспорту (ГСБ 2023, майбутня публікація). Оновлення застарілого автопарку, який сильно забруднює навколишнє середовище, потребуватиме: (i) розробки нових бізнес-моделей, які дозволять агрегувати попит та/або розділити право власності на активи; (ii) технічної та фінансової підтримки для переходу на технології з нульовим рівнем викидів із боку муніципальних та приватних перевізників; та (iii) законодавчих реформ, які дозволять встановити довгострокові домовленості між приватними перевізниками та органами громадського транспорту, що ґрунтуються на показниках ефективності.

Транспортний сектор вразливий до різних ризиків і потребуватиме комплексних законодавчих реформ та фінансових гарантій для залучення приватних інвестицій.

³³ У червні 2023 року було зруйновано Каховську дамбу на річці Дніпро, що спричинило масштабні повені та, ймовірно, тривале переривання судноплавства у Дніпрі. Проте станом на дату публікації цього звіту офіційна оцінка рівня збитків та наслідків для транспортного сектору не була проведена.

Ключовими ризиками для приватного сектору залишатимуться незахищеність активів, неможливість спрогнозувати попит, ненадійне енергопостачання з непередбачуваними витратами, неповне дотримання норм ЄС, а також невизначеність у процесі реалізації реформ.

3.2 Енергетика та видобування корисних копалин³⁴

Сектори енергетики та видобування корисних копалин є критично важливою рушійною силою економічного зростання в Україні та пропонують порівняно високу заробітну плату і дохід від експорту, але вони також є найбільшим джерелом викидів парникових газів у країні. У 2020 році енергетика генерувала 2,9 відсотка ВВП, тоді як на видобування корисних копалин припадало ще 4,6 відсотка (Державна служба статистики України 2022). У 2021 році сектори енергетики та видобування корисних копалин забезпечували працевлаштуванням 4 відсотки та 2,6 відсотка робочої сили відповідно. Заробітна плата в секторах енергетики та видобування корисних копалин була на 38 відсотків і на 41 відсотків відповідно вищою, ніж національний середній показник. Разом два сектори відповідали за 8,5 відсотків

загального експорту у 2020 році (Державна служба статистики України 2022). Однак на ці сектори разом припадало 43 відсотки викидів парникових газів в Україні у 2020 році (Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України 2022).³⁵ Хоча інтенсивність викиду парникових газів в Україні впала на 86 відсотків у період із 1999 до 2019 року, вона залишається у 2,5 рази вище світового середнього показника та у 4,6 разів вище середнього показника в Європі та Центральній Азії (Climate Watch, недатовано).³⁶ Подібним чином, хоча інтенсивність використання електроенергії у ВВП впала на 60 відсотків у період із 1996 до 2020 року, вона все ще у 1,5 рази вище світового середнього показника та у 1,9 разів вище середнього показника в європейських країнах (IEA, недатовано).³⁷

В Україні використовується диверсифікований енергетичний комплекс зі значним потенціалом із збільшення постачання та покращення ефективності. У 2020 році до основних джерел енергопостачання належали природний газ (28 відсотків), вугілля та торф (26 відсотків), атомна енергетика (23 відсотки), нафта (16 відсотків) і відновлювальні джерела енергії (7 відсотків). У 2020 році на імпорт припадало 36 відсотків первинних джерел енергії (Державна служба

34 В секторі енергетики та видобування корисних копалин команда Групи Світового банку оцінила можливості приватного сектору з огляду на прогнози попиту та пропозиції електроенергії, підготовлені командою з врахуванням енергетичної стратегії України та оцінок МВФ, МБРР, Європейської мережі операторів систем передачі електроенергії, Європейської мережі операторів систем передачі газу, Європейського Союзу, Міжнародного енергетичного агентства, Міжнародного агентства відновлювальної енергії, Енергетичного товариства та Агентства ЄС з питань взаємодії регуляторів у сфері енергетики. Ці оцінки є приблизними та можуть суттєво варіюватися залежно від того, які припущення використовуються. Інші можливості (на додаток до RDNA2) оцінюються із врахуванням цілей уряду України щодо розвитку секторів енергетики та видобування корисних копалин. Основна відмінність від RDNA2 полягає у тому, що оцінка базового прогнозу відштовхується від цілей України (наприклад, атомна енергетика, природний газ, біометан, експорт тощо), хоча прогнози звіту є нижчими, ніж показники з енергетичної стратегії уряду України. Це стосується, зокрема, сценарію з реформою та іншими регуляторними заходами, який відрізняється від енергетичної стратегії у сферах будівництва наступних потужностей: 10 ГВт вітер, 5 ГВт електролізери, 2 ГВт пікова генерація та 2 ГВт установки зберігання енергії із використанням 2-годинних літій-іонних акумуляторів. Такі інвестиційні можливості включають розвиток нових чи модернізацію існуючих інфраструктурних об'єктів та активів, а також розвиток місцевих виробничих спроможностей обладнання для відновлювальної енергетики (майбутня публікація, ІСБ 2023).

35 до викидів енергетичного сектору відносяться викиди від стаціонарного згоряння пального під час виробництва електроенергії та тепла теплоелектростанціями, електростанціями з комбінованим виробництвом електроенергії та тепла, опалювальними установками, теплоелектроцентралями підприємств, установками зі спалювання відходів, підприємствами нафтової переробки, газопереробними заводами, а також внаслідок згоряння пального на підприємствах, залучених до виробництва енергоносіїв та інших енергетичних галузей промисловості.

36 Дані про парникові гази включають зміни у використанні землі та лісництво (LUCF).

37 Загальне енергопостачання на одиницю ВВП у мегаджоулях у вимірі паритету купівельної спроможності станом на 2017 рік.

статистики України 2021). Останні оцінки вказують на значний потенціал України щодо відновлювальних джерел енергії, зокрема 83 гігават (ГВт) сонячної енергії, 438 ГВт наземної енергії вітру, 250 ГВт енергії вітру в прибережних водах (НАНУ 2020, як процитовано в Енергетичній хартії 2022).³⁸ Потенціал України щодо використання біометану може замінити імпорт газу, який існував до вторгнення, або забезпечувати 10-20 відсотків ринку біометану ЄС (Амелін та інші, 2020; bne intelliNews 2023). Потенціал щодо енергозбереження є найбільшим у промисловому секторі (33 відсотки) та житловому секторі (30 відсотків), тоді як державний сектор може забезпечити найбільшу віддачу від підвищення енергоефективності (Світовий банк 2022b).

Україна належить до найбільших світових виробників великої кількості різних мінералів. Хоча її площа покриває лише 0,4 відсотка поверхні Землі, за оцінками, Україна містить 5 відсотків мінеральних ресурсів світу (Лівенцева 2022). До цих ресурсів належить металева та неметалева сировина, така як титан, пластична глина, залізо-марганцеві та ферросилікомарганцеві сплави, галій, літій, графіт, магній, а також такі енергетичні ресурси, як газ, нафта та вугілля (Лівенцева 2022; IEA 2020). Українські поклади літію є одними з найбільших в Європі. Доведені поклади титанової руди є одними з найбільших десяти у світі, і на них припадає 6 відсотків світового виробництва титану (Державна служба геології та надр України 2021).

У процесі того, як уряд продовжує реформувати нормативно-правову базу,

приватні підприємства відіграють все важливішу роль у секторах енергетики та видобування корисних копалин. Україна стала стороною Договору Енергетичного товариства у 2011 році (ОЕСР 2021b; Osinska et al. 2022). До кінця 2019 року урядова підтримка зеленого тарифу (FIT) дозволила іноземним та національним підприємствам інвестувати \$10 млрд у відновлювальні джерела енергії, що зробило їх одним з п'яти секторів з найбільшими обсягами інвестицій³⁹ (Козакевич 2020). Більшість сегментів підсектору електропостачання відкриті для приватних інвестицій, за винятком великих систем генерації і передачі гідроенергії та атомної енергії. Однак розробка політики у цій сфері має на меті відкрити ці підсектори для певної форми участі приватного сектору в довгостроковій перспективі. Уряд наразі обмежує участь приватного сектору в системах централізованого опалення, за винятком виробників теплової енергії, хоча залучення приватного сектору є довгостроковим завданням. У секторі видобування корисних копалин збільшилися приватні інвестиції у гірничу справу: електронні аукціони, на яких було видано 362 ліцензії на видобування корисних копалин, принесли 3,8 мільярда гривень у номінальних цінах (\$132 млн у номінальних цінах) надходжень до бюджету у період із 2016 до 2022 року (Державна служба геології та надр України 2023).⁴⁰

Попри реформи, що тривають, показники операційної діяльності секторів енергетики та видобування корисних копалин залишаються нижчими, ніж середні показники ЄС. Неefективність у цих секторах підвищує вартість товарів і послуг, водночас зменшуючи

38 Національна академія наук України (НАНУ), Інститут відновлюваної енергетики. Атлас енергетичного потенціалу відновлюваних джерел енергії України / за заг. ред. С.О. Кудрі. – Київ: Інститут відновлюваної енергетики НАН України, 2020. – 82 с., ISBN 978-966-999-034-1 <https://www.ive.org.ua/wp-content/uploads/atlas.pdf>

Енергетична хартія. Робоча група проєкту з питань співпраці з метою відновлення української енергетичної інфраструктури, Оцінка українського енергетичного сектору та оцінювання завданої шкоди – IV (станом на 24 листопада 2022 року), Брюссель, https://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Occasional/2022_11_24_UA_sectoral_evaluation_and_damage_assessment_Version_IV.pdf

39 Припускаючи, що цифри в доларах є номінальними цінами.

40 Припускаючи, що цифри в гривні є номінальними цінами.

міжнародну конкурентоспроможність України. Протягом 2000–2021 років коефіцієнт використання спроможностей країни з генерації відновлювальної енергії⁴¹ був набагато нижчим, ніж середній показник ЄС, враховуючи те, що спроможності з генерації відновлюваної енергії обмежені технічними можливостями, місцем розташування та іншими факторами (IRENA 2022a). У 2018 році мережа передачі та розподілу електроенергії мала вищі середні технічні втрати, більш часті перебої у наданні послуг та довші періоди простою без послуг, ніж середній показник у вибірці європейських країн (Рада європейських регуляторів в енергетичному секторі (CEER) 2020 та 2022).⁴² У 2020 році середня тривалість збоїв у наданні послуг варіювалася серед різних компаній з постачання послуг – від 1 хвилини до понад 2 275 хвилин (НКРЕКП недатовано).

У 2017 році ефективність українського сектору видобування корисних копалин відставала від європейських стандартів щодо окупності, управління доходами та врядування. До того ж основні слабкі сторони спостерігалися в екологічних, соціальних та управлінських показниках (Інститут управління природними ресурсами 2017; Супрун 2023; ЕПЛ 2023).

Слабкі механізми врядування та ринкові механізми зменшують фінансову ефективність енергетичного сектору. Ринкові механізми стикаються з викликами щодо належного функціонування, особливо в підсекторі електроенергетики, а участь приватного сектору обмежена у критично важливих сегментах. Замість просування конкуренції низькі порогові значення цінових обмежень

на оптових ринках електропостачання знеохочують приватну участь та не генерують цінові сигнали, які б стимулювали інвестиції та інновації. З липня 2023 року уряд вжив кроків для підвищення граничних цін, наприклад, на €181 за МВт чи 7 200 грн за МВт на ринку на добу наперед та на балансуєчому ринку. У червні 2023 року середній тариф для домогосподарств виріс майже вдвічі – до €66 за МВт,⁴³ але лишився нижчим, ніж сукупна вартість генерації, передачі та розподілу електроенергії (GlobalPetrolPrices.com, недатовано). Подібні невідповідності між затратами та тарифами також спостерігаються у секторі централізованого опалення та газовому секторі (ОЕСР 2021a та b).

Механізм покладення спеціальних обов'язків, запроваджений урядом у жовтні 2021 року, зменшує фінансову спроможність державних енергетичних компаній (ОЕСР 2023). Механізм сам по собі є поєднанням фізичних та фінансових моделей. У четвертому кварталі 2021 року, за прогнозами, нова модель покладення спеціальних обов'язків мала коштувати 0,6 млрд грн (\$28 млн у цінах 2023 року) до сплати ПДВ, але реальна вартість становила 3 млрд грн (\$136 млн у цінах 2023 року) (ОЕСР 2023).⁴⁴ До подвоєння у червні 2023 року найвищий тариф для домогосподарств становив менше однієї четвертої середнього тарифу в ЄС. Відповідно до останньої версії покладення спеціальних обов'язків для забезпечення інтересів домогосподарств очікується, що Енергоатом та Укргідроенерго продаватимуть електроенергію за ринковою ціною та покриватимуть різницю в ціні для домогосподарств зі свого доходу. За оцінками

41 Коефіцієнт виробництва – це співвідношення електроенергії, виробленої генераторною установкою протягом певного періоду часу, до електроенергії, яка могла б бути вироблена при безперервній роботі на максимальній потужності протягом того самого періоду часу.

42 Серед 35 країн CEER, включно з Україною, 31 країна включає нетехнічні втрати чи в розподілі (10 країн), чи в розподілі та передачі (25 країн). Україна включає нетехнічні втрати лише в розподілі. Останні дані про збитки в передачі у звіті CEER датуються 2018 роком.

43 Постанова Кабінету Міністрів України, посилання: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/544-2023-п#Text>; курс обміну валют становив приблизно 25 грн за 1 євро.

44 Доларові еквіваленти припускають ціни у гривні у цінах 2021 року, із коригуванням до цін у гривні у 2023 році та конвертацією в долари із використанням курсу обміну валют 2023 року, що використовувався у RDNA2 (36.5686).

Укргідроенерго, механізм фінансової компенсації забезпечує 30 відсотків його загального прибутку. Затримки із проведенням аукціонів щодо підтримки генерації відновлювальної енергії, а також підтримки генерації та збереження відновлювальної енергії продовжують перешкоджати приватним інвестиціям. Нижчі внутрішні ціни на газ та механізм покладення спеціальних обов'язків, закріплений за ДП «Нафтогаз», ще більше знижують самоокупність сектору.

Пошкодження секторів енергетики та видобування корисних копалин мали надзвичайно негативний вплив на українську економіку. Загальна шкода, завдана двом секторам, за оцінками, сягнула \$10,6 млрд у лютому 2023 року, а пов'язані з вторгненням втрати прибутку перевищили \$27 млрд. До того ж перебої з електропостачанням, водопостачанням, опаленням, телекомунікаціями та банківськими послугами мали надзвичайно негативний побічний вплив на економіку. За оцінкою, потреби державного сектору на відбудову і відновлення загалом становлять \$47 млрд впродовж 2023–2033 рр. На сектор електроенергетики припадає найбільша частка потреб із відбудови (78,8 відсотка), за ним йде паливна інфраструктура (7,2 відсотка), газотранспортні та розподільчі мережі (5,35 відсотка), системи централізованого опалення (5,3 відсотка) та операції з видобування вугілля (0,7 відсотка) (RDNA2).

Приватний бізнес став критично важливим джерелом стійкості у секторах енергетики та видобування корисних копалин. У березні 2023 року комерційний оператор на енергетичному ринку ДТЕК встановив вітрові енергетичні установки потужністю 114 мегават (МВт) на півдні України (ДТЕК 2023а), а у квітні до газової мережі було під'єднано перший в Україні завод із виробництва біометану (Водяний 2023). Інші компанії перемістили активи, створили нові об'єкти та відкрили підприємства в інших районах України та у сусідніх країнах, таких як Польща та Румунія.

Попри вторгнення, приватні підприємства у сировинній промисловості продовжили свою роботу. У 2022 році було видано 89 ліцензій, що забезпечило \$55 млн прибутку (у цінах 2023 року в \$) (Державна служба геології та надр України 2023).

Атаки на критично важливі об'єкти енергетичної інфраструктури загострили важливість розвитку децентралізованої та розподіленої генерації та зберігання енергії. Після того, як приватний сектор, уряд та партнери з розвитку почали використовувати сонячні панелі для запобігання відключенням електроенергії і для захисту критичних об'єктів інфраструктури, це дало поштовх для зростання ринку сонячної електроенергії для промислових та комерційних споживачів електроенергії. Продовжується практика використання перехресного субсидування, коли домогосподарства сплачують регульовані тарифи, а бізнеси сплачують ринкові ціни, які часто є у 2–3 рази вищими. Внаслідок цього бізнес почав встановлювати сонячні панелі для зменшення споживання електроенергії з мережі та підвищення рівня впевненості в цінах, при цьому не користуючись зеленими тарифами (PV Magazine 2022). У 2020 році на комерційний та промисловий сектори припадало приблизно 58 відсотків попиту, що створює значні можливості для постачальників систем децентралізованої генерації електроенергії та технологій енергоефективності, зокрема пристроїв постійного струму та систем зберігання енергії з використанням акумуляторних батарей (BESS) (Євростат 2023). З огляду на високий рівень викидів ПП, пов'язаний з електромережею розподілена генерація електроенергії з відновлювальних джерел може допомогти компаніям зменшити рівень своїх викидів парникових газів, що зробить їх більш конкурентоспроможними на ринках ЄС.

Приватні підприємства, що працюють у сфері цифрових технологій, допомагають енергетичній промисловості захищатися від

кібератак, що дало їй змогу продовжувати працювати під час вторгнення. Централізована безпека даних та доступність у віддаленому режимі є важливими для забезпечення сталості функціонування та відновлення в умовах надзвичайної ситуації. До вторгнення Укренерго оновило свої інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та розробило план відновлення бізнесу, що допомогло йому швидко відреагувати та адаптувати свою діяльність у відповідь на вторгнення. Працюючи з ІКТ компаніями, Укренерго успішно посилило свої платформи для гарантування безпеки та продуктивності, що підвищило його стійкість до постійних кібератак (Центр СЕЕ Multi-Country News Center 2022).

Процес вступу до ЄС пришвидшує реалізацію реформ у секторі енергетики та видобування корисних копалин. Український уряд реалізував дуже швидко законодавчі зміни у 2022–2023 роках, ухваливши нові закони щодо розвитку установок зберігання енергії, просування розвитку невеликих систем на базі розподілених джерел генерації електроенергії та виробництва біометану, лібералізації оптових тарифів на електроенергію та корпоратизації ДП «Енергоатом». Уряд також видав постанову про підвищення тарифу на електроенергію для домогосподарств та ухвалив нові норми про добросовісність та прозорість на оптових енергетичних ринках (Конференція з питань відновлення України 2023b).

Успішна реалізація цих реформ може допомогти гарантувати, що ринки посилатимуть правильний ціновий сигнал, заохочуватимуть ефективні інвестиції та допомагатимуть мінімізувати витрати. Приватний сектор буде надзвичайно

важливим для зеленої і стійкої відбудови в Україні, але масштаб його участі залежатиме від масштабу та обсягу урядових реформ.

Потреби з відбудови включають ремонт пошкоджених теплоелектростанцій, які належать приватній компанії ДТЕК, що може фінансувати цей процес із використанням приватних ресурсів. Уряд може розблокувати додаткове приватне фінансування через відкриття більшої кількості елементів секторів енергетики та видобування корисних копалин для приватних інвестицій. Реалізація орієнтованих на ринок реформ в секторах енергетики та видобування корисних копалин може дозволити приватним інвестиціям покрити до 76 відсотків потреб із відбудови.⁴⁵

Підняття надмірно низьких граничних значень цінових обмежень та запровадження конкурентних форвардних ринків може сприяти участі приватного сектору та посилити конкуренцію. Привабити приватних інвесторів може також оперативне запровадження аукціонів на вироблення електроенергії з ВДЕ, а також з гібридних джерел енергії з накопичувачами енергії. Характерною рисою таких аукціонів можуть бути довгострокові угоди із вбудованим механізмом преміювання, який виплачував би переможцю аукціону різницю в ціні, коли ринкова ціна є нижчою, ніж контрактна ціна за результатами аукціону, і відповідно до якого переможець мав би виплачувати різницю, коли ринкова ціна є вищою, ніж контрактна ціна. Така двостороння домовленість може забезпечити, що платники податків також отримують від цього вигоду.

З точки зору пропозиції, уряду слід привести регульовані тарифи до рівня, який дозволить забезпечити відшкодування витрат на передачу, розподілення та роздрібну торгівлю

45 Постанова Кабінету Міністрів України № 812 від 19 липня 2022 року з останніми змінами, внесеними Постановою № 896 від 8 серпня 2023 року. Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу щодо особливостей постачання природного газу виробникам теплової енергії та бюджетним установам, посилання: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/812-2022-%D0%BF#Text>

електроенергії, централізованого опалення, та у газовому секторі. Посилення конкуренції та вимог щодо ефективності роботи також буде важливим для зменшення витрат та покращення якості послуг. Такі вимоги можуть включати обов'язкові граничні показники щодо технічних та нетехнічних витрат, максимальні перебої у наданні послуг, конкурентні правила закупівельної діяльності, екологічні, соціальні та управлінські стандарти.

З точки зору попиту, уряду слід покращити енергоефективність та просувати енергозбереження. Заохочення приватних інвестицій в енергоефективні будівлі може вимагати додаткового державного фінансування, гарантій, зелених фінансових інструментів чи довгострокових фінансових домовленостей без виплати відсоткової ставки, допоки результати енергозбереження не стануть очевидними. Уряд має намагатися стримувати рівень некомерційної підтримки на рівні, порівнюваному з середнім показником у ЄС.

Уможливлення конкурентної участі приватного сектору в секторах енергетики та видобування корисних копалин може покращити операційну та фінансову ефективність, водночас сприяючи інноваціям та розширенню діяльності. Уряд може дозволити потенційне комерційне фінансування у відповідних формах для передачі електроенергії, великих гідроелектростанцій, атомної енергетики та систем централізованого опалення, зокрема з використанням біометану.

Більшість із вищеперелічених заходів відповідають стандартам ЄС та ринковим практикам. Відповідність стандартам ЄС допоможе посилити впевненість приватних інвесторів в Україні, посилюючи енергетичну безпеку, стійкість та експортні можливості.

3.3 Телекомунікації, поштові послуги та радіо- і телемовлення

Сектор телекомунікацій в Україні - один з найдинамічніших секторів економіки, що робить стратегічний внесок до ВВП: поштові послуги стають невід'ємною частиною електронної торгівлі, а радіо- та телемовлення продовжує бути одним з найважливіших джерел новин та інформації. Окрім забезпечення високо оплачуваних робочих місць, сектор телекомунікацій сприяє економічній диверсифікації та уможливорює зростання експорту послуг з високою доданою вартістю. У 2022 році експорт послуг ІКТ виріс на 5,8 відсотка до \$7,5 млрд, що відповідає 13,2 відсотка від загального обсягу експорту та 46,7 відсотка від експорту послуг (НБУ 2023).

Сектори телекомунікацій, поштові послуги та радіо- і телемовлення переважно є приватними. Сектор телекомунікацій пропонує відносно недорогі інтернет-послуги, проте показники якості послуг відстають від рівня країн ЄС (Глобальний індекс Speedtest, недатовано). Український цифровий сектор опинився на 2-му місці з-поміж 35 європейських країн у звіті про Зрілість відкритих даних в Європі за 2022 рік (Європейська Комісія, недатовано) та на 12-му серед 23 європейських країн в Індексі конкурентоспроможності у сфері інформаційних технологій 2023 року (Emerging Europe 2023). Поштові послуги у країні є цифровізованими та переважно автоматизованими. Поштова система надає послуги з переказу коштів, і якість поштових послуг є співставною з середньою якістю таких послуг у ЄС (ЄІБ) недатовано; Нова Пошта недатовано). Двома домінуючими гравцями є приватна компанія «Нова Пошта», якій належить 65 відсотків ринку, та ДП «Укрпошта» з 25-відсотковою часткою ринку.

Україна покращує якість послуг радіо- і телемовлення у межах процесу вступу до ЄС.

Оскільки вторгнення змусило велику частину населення переїхати до інших областей, більша потреба в мобільному зв'язку компенсувала зменшення кількості абонентів стаціонарного зв'язку. Спільне використання мережі та запас потужності уможливають вхід на ринок нових гравців. Процес вступу до ЄС закріпить політики, які сприяють конкуренції, і надасть інвесторам можливість звертатись по правовий захист до Європейського суду справедливості. Уряд має на меті збільшити використання хмарних технологій для надання публічних послуг, можливо через нове ДПП (Національна рада з відновлення України від наслідків війни 2022). Хмарні технології вже допомагали забезпечити доступ до електроенергії та інших критично важливих комунальних послуг.

Поштові послуги залишилися надзвичайно стійкими під час вторгнення. У 2022 році «Нова Пошта» зайшла на нові ринки у Польщі та Литві. Вона запустила послуги авіапошти, модернізувала свою інфраструктуру та побудувала нові автоматизовані логістичні центри, зменшуючи витрати, час доставки, викиди парникових газів та інші форми забруднення (Нова Пошта, недатовано; Журнал «The Odessa Journal» 2023). «Нова Пошта» стала першою компанією, яка випустила корпоративні облігації під час вторгнення. Тим часом продовжували зростати й інші приватні поштові та кур'єрські компанії (КАРІАТИ, недатовано).

Існують можливості для входу нових приватних компаній на ринок радіо- і телемовлення. У лютому 2022 року найбільші компанії радіо- і телемовлення України та багато інших каналів долучились до трансляції офіційних новин. До вторгнення Україна ухвалила законодавство, що обмежувало діяльність олігархів у сфері мовлення та інших ЗМІ (ITU 2022).

Державні інвестиції та реформа нормативно-правової бази можуть ще більше посилити конкуренцію у секторі телекомунікацій, поштових послуг та мовлення. До основних кроків належать такі: (i) завершення запуску технологій 5G; (ii) оновлення нормативно-правової бази про діапазон радіочастот; (iii) захист відкритого інтернет-доступу; (iv) зобов'язання щодо спільного доступу до інфраструктури для незалежних операторів; та (v) вирівнювання конкурентного середовища. Ще більше приватних інвесторів може привабити подальше збільшення свободи ЗМІ. Всі три сектори можуть мобілізувати приватне фінансування через комерційне фінансування, створення ДПП чи приватизацію окремих послуг і сегментів ринку.

3.4 Послуги водопостачання і водовідведення

До російського вторгнення український сектор водопостачання і водовідведення мав труднощі з забезпеченням універсального доступу до своїх послуг та підтримання високої якості обслуговування, що мало негативний вплив на здоров'я людей, економіку та навколишнє середовище. У 2021 році понад 10 мільйонів осіб не мали доступу до послуг централізованого водопостачання, і понад 20 мільйонів осіб не мали доступу до централізованого збору та очищення стічних вод. Інфраструктура країни у секторі водопостачання та водовідведення гостро потребувала оновлення та модернізації. За оцінкою, близько 40 відсотків існуючих мереж водопостачання перебували у критичному стані, 35 відсотків водоочисних споруд потребували оновлення, і 23 відсотки насосних станцій потребували заміни. Хоча сектор генерує значну економічну вигоду та переваги для громадського здоров'я, на нього припадало лише 0,35 відсотка ВВП та 0,85 відсотка загального промислового виробництва у 2021 році (Державна служба статистики України, 2023g).

Приватний сектор може брати участь у секторі водопостачання і водовідведення через концесії або ДПП, але дотепер залучення приватного сектору було обмеженим. Основними перешкодами для більш масштабного залучення приватного сектору до надання послуг водопостачання і водовідведення є фрагментарні механізми управління сектором, відсутність довгострокового бачення для сектору та слабка фінансова життєздатність надавачів послуг. Більшість операторів є дрібними, мають обмежені можливості щодо інвестування та належного обслуговування існуючих об'єктів інфраструктури. Надавачам послуг у секторі також бракує стимулів для консолідації мережі водопостачання і водовідведення чи надання послуг в економічно раціональний спосіб.

У результаті російського вторгнення українському сектору водопостачання і водовідведення було завдано прямої шкоди на суму \$2,2 млрд, а загальні потреби з відбудови оцінюються у \$7,1 млрд (RDNA2). Масштаб відбудови сектору пропонує можливості для покращення ефективності через посилення участі приватного сектору. Згідно з консервативними припущеннями цієї оцінки, початкові можливості для участі приватного фінансування у відбудові сектору водопостачання та водовідведення є обмеженими за обома сценаріями: як з реформами, так і без них. Якщо такі можливості для приватного сектору й будуть, то вони ймовірно реалізуватимуться на пілотній основі і передбачатимуть приватні інвестиції в очисні споруди для водопровідної води та стічних вод, насосні станції для води та каналізаційних стоків, мережі водопостачання та водовідведення, а також повторне використання води та лабораторні дослідження. Протягом 2023–2026 років

очисні споруди для водопровідної води та стічних вод можуть залучити можливості для приватних інвестицій на суму \$50 млн і \$60 млн відповідно. Протягом 2027–2033 років сектор водопостачання і водовідведення може мобілізувати додаткові \$50 млн приватних інвестицій, а реформування нормативної бази та інституційної основи можуть збільшити цю суму до \$155 млн. Знадобляться додаткові інвестиції для розширення сфери обслуговування і забезпечення відповідності директивам ЄС щодо питної води та очищення стічних вод у міських районах.⁴⁶

3.5 Зрошування

Зрошування є надзвичайно важливим для розвитку сільськогосподарського сектору, але до вторгнення в Україні зрошувалися лише 1.3 відсотка орних земель. Зрошувальні мережі зосереджені в Запорізькій, Одеській, Миколаївській, Херсонській, Дніпропетровській областях та Криму. Ці області напряму постраждали від вторгнення, і деякі з них тимчасово перебувають не під контролем уряду, що наражає на небезпеку всю зрошувальну інфраструктуру України. Вторгнення посилює раніше існуючі виклики у секторі зрошування. Після розпаду Радянського Союзу більша частина зрошувальної інфраструктури країни була у занедбаному стані, і модернізація та розширення системи зрошування потребуватимуть глибинних структурних змін. За оцінками ситуації до вторгнення, із 2,2 млн гектарів земель, де було облаштоване зрошування, лише третину можна було зрошувати без додаткових капітальних інвестицій (Світовий банк 2022а). Зміни клімату ставлять наявність води під серйозну загрозу, що має особливо вагомі наслідки для південних областей України, і зрошування може допомогти посилити

46 Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, 2022 рік.

стійкість фермерів, перед якими постає проблема зменшення рівня опадів. Сучасні зрошувальні системи є формою технологій, які враховують кліматичні фактори та приносять економічну вигоду. Наприклад, крапельне та централізоване зрошування можуть допомогти відновити занедбані землі для подальшого сільськогосподарського використання. Аналіз 20 основних зрошувальних систем країни⁴⁷ у період 2017–2021 років показує, що зрошування підвищило врожайність на 6 – 52 відсотки, залежно від схеми зрошення та складу посівних культур (ГСБ 2022).

Російське вторгнення наражає існуючу зрошувальну інфраструктуру України на високі ризики, оскільки більшість систем знаходяться на територіях, постраждалих від вторгнення чи які тимчасово перебувають не під контролем уряду. Аналіз 20 найбільших зрошувальних систем показує, що у 2022 році площа зрошуваних земель зменшилася на 35 500 га або близько на 13, 5 відсотків, порівняно з середнім показником протягом 2017–2021 років (ГСБ 2022). Найбільше зменшення площі зрошуваних земель відбулось через виведення з ладу Каховської зрошувальної системи в Херсонській області. Каховська дамба на річці Дніпро, Печенізька дамба на річці Сіверський Донець та Карачунівське водосховище в

центральної Україні зазнали пошкоджень чи були зруйнованими, що може поставити під загрозу доступність води для існуючих і майбутніх зрошувальних систем.

Приватний сектор може підтримати розвиток зрошувальних систем на великих комерційних агропідприємствах, але для збільшення ступеня залучення приватного сектору потребуватимуться подальші реформи. Вагомі законодавчі та інституційні реформи вже відбуваються в секторі зрошування, і є надія, що вони створять сприятливі умови для збільшення участі приватних інвесторів. Однак зробити надавача послуг зрошування прибутковим є непростим завданням, а міжнародний досвід не пропонує багато прикладів, коли країнам вдалося повністю приватизувати сектор зрошування. Хоча ДПП у секторі зрошування є різноманітними та дуже залежать від контексту, приклади загалом успішних механізмів, які можуть стати в нагоді при розробці політик в Україні, можна знайти в Марокко та Іспанії. Малоімовірно, що приватизація існуючих зрошувальних систем буде комерційно життєздатною, особливо якщо інвестиції в модернізацію, розширення та оновлення не будуть підтримані субсидіями. Однак, приватна участь у секторі зрошування може бути реалістичною у системах, створених для обслуговування великих комерційних господарств, наприклад у Харківській області (Відал та інші 2022).

47 Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, 2020 рік.

РОЗДІЛ 4

Можливості для приватних інвестицій у соціальних секторах

Заощадження домогосподарств, накопичені з моменту вторгнення, можуть допомогти профінансувати інвестиції у житлове будівництво, муніципальні послуги, охорону здоров'я та освіту, але очікується, що корпоративний приватний сектор відіграватиме лише обмежену роль у цих секторах протягом наступних десяти років. Для залучення корпоративного приватного сектору до надання цих послуг потрібен консенсус серед користувачів щодо оплати наданих послуг, можливо з додатковими державними субсидіями для споживачів із низьким рівнем доходу. Оскільки досягнення такого консенсусу потребує часу та пілотних проєктів для отримання досвіду роботи з державно-приватними партнерствами (ДПП) та зміцнення довіри інвесторів, у найближчий час інвестиції в соціальні сектори фінансуватимуться переважно з державних коштів та коштами окремих домогосподарств.

4.1 Житло

Вторгнення Росії в Україну зруйнувало або пошкодило понад 1,5 млн одиниць житла (ГСБ та інші 2023), що становить приблизно 8 відсотків національного житлового фонду, а 5,1 млн внутрішньо переміщених осіб (МОМ 2023) зіткнулися з необхідністю знайти тимчасовий притулок. Тоді як руйнування житлових активів та внутрішнє переміщення населення відбувалися по всій країні, 82 відсотки завданої шкоди були зосереджені у східних областях⁴⁸, а 90 відсотків шкоди було завдано 1,4 мільйонам квартир у багатоквартирних будинках. (RDNA2).

Пошкодження, завдані житловому сектору, суттєво погіршили можливість постраждалих домогосподарств захиститися від негоди, ефективно працювати, а в багатьох випадках – знищили накопичене протягом всього життя особисте майно.

Вторгнення також зруйнувало виробничо-збутові ланцюги у житловому секторі через підвищені фізичні ризики, переміщення робочої сили, втрату доходів і зростання вартості будівельних матеріалів та логістики. Загальні потреби у відбудові та відновленні житла оцінюються в \$68,6 млрд протягом наступних десяти років, із яких 31,5 млрд доларів США будуть потрібні в найближчі чотири роки (RDNA2). Ця оцінка збитків еквівалентна приблизно 8 рокам житлового будівництва до вторгнення.⁴⁹ Імпорт скла, який традиційно здійснювався з Білорусі та Росії, припинився, а пошкодження транспортного та залізничного сполучення спричинило проблеми в постачанні та серйозно ускладнило національне виробництво та дистрибуцію таких матеріалів, як цемент та сталь.

Вторгнення спричинило кризу в секторі, який і раніше мав багато проблем. Приблизно 80 відсотків житлових одиниць країни були побудовані до 1980 року, з невеликими площами та поганою теплоізоляцією. Багато з цих застарілих об'єктів, особливо багатоквартирні будинки, що перебувають у приватній спільній власності, демонстрували ознаки структурного зносу та неналежного технічного обслуговування, а також не відповідали сучасним

⁴⁸ Донецька, Луганська, Харківська та Київська області.

⁴⁹ У період із 2000 до 2020 року в середньому будувалося 8,33 млн м² житлової площі на рік (Щербина, 2022), що еквівалентно приблизно 185 000 житлових одиниць середнього розміру (45 м²) (ГСБ 2023, майбутня публікація).

сейсмічним стандартам або стандартам енергоефективності. До вторгнення у більшості регіонів країни, за винятком Києва та передмість, житловий ринок розвивався повільно, а будівництво нового житла було обмеженим. Ринок іпотечного фінансування кінцевих споживачів був недостатньо розвиненим, і у 2021 році співвідношення іпотечних кредитів до продажів житла було низьким і становило лише 5 відсотків. Близько 10 відсотків іпотечних кредитів видавалися на купівлю житла у новобудовах на первинному ринку, тоді як решта 90 відсотків припадало на придбання існуючих об'єктів на вторинному ринку.

Близько 95 відсотків житлового фонду є приватною власністю і переважно вільні від боргів після масової приватизації на початку 1990-х років (RDNA2),⁵⁰ при цьому сегмент соціального житла потерпав від недостатнього інвестування. У 2022 році у соціальному житлі мешкали лише 4 відсотки населення країни, і близько 6-7 відсотків жителів великих міст (Львів та Федорів 2019). Серед усіх форм володіння, найбільшим попитом користувалось придбання житла у власність за допомогою державних програм співфінансування. Однак політика, орієнтована на власність, виявилася нежиттєздатною, а також завадила розвитку сектору орендованого житла, який страждає через слабкий захист прав як орендарів, так і орендодавців. Існує нагальна потреба проводити подальші правові та адміністративні реформи, спрямовані на зняття обмежень на доступ до земельних ділянок та спрощення порядку зміни цільового призначення земель. Органи самоврядування наразі розробляють комплексні плани відновлення, визнаючи потребу в додатковій підтримці для доповнення ресурсів менших територіальних громад.

Приватні домовласники та місцеві малі та середні підприємці продовжуватимуть домінувати в житловому секторі під час та після вторгнення. Швидкий та ефективний процес відбудови у необхідних масштабах вимагатиме законодавчих реформ, фінансової підтримки з боку зовнішніх партнерів та залучення великих регіональних забудовників та фінансових установ. Залучення нових компаній буде ключовим для забезпечення надання послуг з проектування та нагляду, великомасштабної будівельної спроможності, спеціалізованих технічних та логістичних можливостей, а також можливості залучення фінансування. ДПП із комерційними та некомерційними забудовниками для будівництва масштабних проектів соціального житла можуть отримати підтримку в формі державних субсидій через схему відстрочених платежів, націлених на домогосподарства з низьким рівнем доходу, тоді як домогосподарствам із середнім рівнем доходів або з доходами трохи нижче середнього рівня, які можуть не бажати звертатись за іпотечним фінансуванням, або не задовольняють вимогам до таких позичальників, може бути запропоновано житло в несубсидовану оренду або в оренду з викупом.

Масштаб участі приватного сектору у забезпеченні потреб із відбудови залежатиме від впровадження реформ. Без реформ можливості приватних інвестицій оцінюються в сумі приблизно \$22,5 млрд, що еквівалентно третині потреб на відбудову. Реформи можуть підвищити приватні інвестиції до \$30,2 млрд, хоча ця сума є меншою за половину загальних потреб (ГСБ 2023, майбутня публікація).⁵¹ Розробка концепції житлової політики має важливе значення для покращення якості житла, забезпечення доступу до доступного житла та збільшення пропозиції житла.

50 Оскільки більшість житлового фонду перебуває у приватній власності, основні інвестиції будуть зроблені домогосподарствами. Щодо багатоквартирних будинків, які перебувають на балансі муніципалітетів, місця загального користування в них мають обслуговуватися і ремонтуватися цими муніципалітетами.

51 Окрім врахування потреб RDNA2, сценарій за умови проведення реформ передбачає інвестиції в розмірі 60 мільярдів доларів у житлове будівництво з боку приватного сектору протягом 10 років.

Подальша оптимізація міського планування та управління земельними ресурсами матиме вирішальне значення для підвищення ефективності, послідовності та прозорості у відведенні земельних ділянок та рішеннях щодо планування та забудови території. Спрощення будівельних норм та стандартів щодо матеріалів, приведення їх у відповідність до норм ЄС сприятиме розвитку вітчизняної будівельної галузі та входу на ринок міжнародних будівельних компаній.

4.2 Муніципальні послуги

Органи місцевого самоврядування України стикаються зі зростаючими видатками та спадом доходів.⁵² Хронічне недоінвестування негативно вплинуло на якість та ступінь охоплення базовими місцевими послугами ще до вторгнення. У 2020 році значна частка місцевих видатків була спрямована на оплату праці та інші поточні витрати, при цьому на інвестиції спрямовувався лише невеликий відсоток доходів. Підприємства, що належать муніципальним органам влади, забезпечують надання різних послуг. Їх велика залежність від субвенцій з центрального бюджету, та субсидій призводить до неефективності та неналежного обслуговування активів, що так само негативно впливає на бажання домогосподарств оплачувати комунальні послуги, створюючи порочне коло низьких доходів та низької якості послуг. Російське вторгнення, що триває, спричинило величезне навантаження на сектор муніципальних послуг, оскільки саме на місцевих органах самоврядування лежить тягар реагування та відновлення, таких як розбір завалів, підтримка ВПО та надання базових послуг з охорони здоров'я та безпеки населення. Вторгнення також погіршило перспективи збереження традиційних джерел доходів, зокрема податку на нерухомість, ускладнивши великим містам обслуговування свого боргу

чи залучення інвестицій для відновлення муніципальної інфраструктури та розширення послуг. Здатність менших міст брати позики переважно залишається невідомою.

З 2015 до 2020 року в Україні було реалізовано численні адміністративні та фіскальні заходи з децентралізації та реформи управління. В результаті нормативно-правова база на місцевому рівні є порівняно чіткою, але водночас вона складна, фрагментована на декілька законодавчих актів та нерівномірно впроваджена по всій країні. Реформи надали органам місцевого самоврядування більше повноважень щодо управління фінансами та можливість створення ДПП для надання державних послуг та використання місцевої інфраструктури. Досі застосування ДПП обмежувалося домовленостями, заснованими на результатах діяльності, з приватними компаніями, що управляють державними активами і послугами під наглядом місцевих органів влади. Попри те, що приватний сектор наразі не володіє великою часткою активів місцевих органів влади, існують перспективи для залучення майбутніх ДПП до заходів із відбудови та відновлення у сфері надання послуг на місцевому рівні. Приватний сектор відіграватиме важливу роль у підвищенні ефективності муніципальних послуг, доповнюючи їх охоплення та якість як під час відбудови, так і в довгостроковій перспективі.

Ключовими бар'єрами для залучення приватних інвестицій у муніципальні послуги є обтяжливі та непрозорі процедури отримання дозволів на землю та будівництво, відсутність практичного досвіду управління різноманітними моделями ДПП у органів місцевого самоурядування, а також невеликий розмір ринку у більшості муніципалітетів. Цільові реформи дозволять залучити більше представників приватного сектору. Місцеві органи влади мають використовувати

52 Підрозділ «Муніципальні послуги» виключає місцевий транспорт, системи централізованого тепlopостачання, а також послуги водопостачання та водовідведення.

стандартні рекомендації щодо електронних закупівель для державного сектору, включно з обов'язковою публікацією на платформах електронного урядування всіх проектів трубопроводів, тендерної документації та контрактів. Необхідно забезпечити підтримку з розбудови потенціалу, а також застосування санкцій за недотримання національних норм. Субсидовані державні підприємства необхідно ретельно перевіряти, а також має бути створена постійна програма комерціалізації їх діяльності в тих сферах, де вони конкурують з приватним сектором. Зрештою, необхідні законодавчі реформи для забезпечення прозорого та передбачуваного ухвалення рішень місцевими органами щодо зміни цільового призначення земель, що надаються приватним забудовникам або під реалізацію ДПП. Без реформ протягом наступних десяти років можна мобілізувати приблизно \$0,2 млрд. Завдяки реформам ця сума може зрости до \$0,8 млрд, хоча це значно менше, ніж очікувані потреби у відбудові на рівні \$5,7 млрд (RDNA2 та ГСБ 2023, майбутня публікація), що підкреслює ключову роль держави у наданні муніципальних послуг.

4.3 Охорона здоров'я

Україна має один із найгірших показників охорони здоров'я в Європі, з низькою середньою тривалістю життя та високими показниками смертності, захворюваності та інвалідності. Втрата продуктивності через погані результати охорони здоров'я була ключовим фактором, що впливав на низькі економічні показники країни до вторгнення Росії в Україну. Вторгнення завдало сектору охорони здоров'я шкоди на суму у близько \$2,5 млрд, а загальні збитки консервативно оцінюються в \$16,5 млрд.⁵³ Фактичний рівень завданої шкоди, ймовірно, ще вищий,

враховуючи неповні або відсутні відомості про приватні заклади охорони здоров'я та ті, що знаходяться на тимчасово непідконтрольних уряду територіях.

Обмежене впровадження структурних реформ та недостатнє інвестування протягом останніх кількох десятиліть призвели до появи неефективної системи охорони здоров'я, яка здебільшого не здатна забезпечити надання якісних медичних послуг. Організаційні та фінансові механізми в секторі охорони здоров'я надають перевагу лікуванню над профілактикою, стаціонарному лікуванню над амбулаторним, та спеціалізованим фахівцям над лікарями первинної медичної допомоги. Участь приватного сектору в охороні здоров'я дуже фрагментована, більшість послуг надаються декількома великими корпораціями, розташованими переважно в Києві та його околицях.

Низка перешкод ускладнює участь приватного сектору в системі охорони здоров'я, особливо фінансові обмеження та обмежене використання приватного медичного страхування. Нормативно-правові акти, призначені для забезпечення якості медичної допомоги, часто є неефективними, санітарні норми, що накладаються на надавачів медичних послуг, є непрозорими та надто складними, а законодавство у сфері електронної охорони здоров'я є недостатньо розвиненим. Ці законодавчі проблеми посилюються слабким управлінням. У 2018 році Україна розпочала комплексну програму реформування сектору охорони здоров'я, спрямовану на підвищення ефективності медичних послуг за допомогою модернізації та трансформації охорони здоров'я, зокрема через розширення участі приватного сектору. Впровадження ДПП у будівництві та управлінні закладами охорони здоров'я може прискорити відбудову, одночасно

53 Ця консервативна оцінка загальних збитків містить розбір завалів та знесення зруйнованих об'єктів, втрати доходів серед приватних надавачів послуг, збитки від фінансування об'єктів та додаткові втрати, пов'язані з погіршенням стану здоров'я через неможливість отримання медичної допомоги та підвищені ризики для громадського здоров'я.

трансформуючи мережу закладів у більш збалансовану модель, спрямовану на розвиток первинної ланки охорони здоров'я. Крім того, ДПП у сфері охорони здоров'я могли б покращити надання послуг інструментальної діагностики та лабораторних послуг, які є необхідними для ефективного лікування.

Точне визначення проблеми, яку необхідно вирішити, і чітке визначення задовільного рішення буде критично важливим для успіху ДПП у секторі охорони здоров'я. Підтримка з розбудови спроможності урядових партнерів може бути необхідною для забезпечення того, щоб ДПП були технічно та фінансово обґрунтованими та належним чином впроваджувалися. Серед пілотних проєктів, які можна було б реалізувати на умовах ДПП, є лікарня вартістю 200 млн доларів США, 10 млн доларів США на розвиток діагностичних послуг та 2 млн доларів США на послуги лабораторних досліджень (ГСБ 2023, майбутня публікація).

4.4 Освіта

Приватні інвестори можуть відіграти ключову роль у відбудові системи освіти України, надаючи фінансування, інновації та експертні знання. Вартість відбудови у сфері освіти оцінюється у \$10,7 млрд (RDNA2). До вторгнення Україна мала розгалужену систему освіти з порівняно високими показниками успішності. Ліцензованим приватним освітнім закладам дозволено працювати в Україні, і вони навіть отримують субсидії в таких напрямках, як дошкільна освіта та перекваліфікація. Однак приватний сектор бере лише обмежену участь у наданні освітніх послуг.

Багато чинників обмежують можливості приватного сектору інвестувати у відбудову та розвиток системи освіти. Законодавча база України передбачає можливість використання ДПП для будівництва закладів освіти, але ці механізми використовуються

недостатньо. Приватні надавачі послуг не мають стимулів брати участь у будівництві навчальних закладів. Вторгнення Росії в Україну призвело до переміщення близько 4,6 млн дітей, при цьому різко знизивши здатність домогосподарств оплачувати освітні послуги (RDNA2). Водночас нормативні стандарти для відкриття приватних дошкільних закладів є складними, особливо для послуг з виховання та навчання, які надаються вдома. Проблеми з інтернет з'єднанням обмежили можливості для інноваційних онлайн-рішень, які могли б допомогти заповнити прогалини в навчанні та підтримати переміщених вчителів та учнів. Освітній сектор також стикається з проблемою недостатньої співпраці між державними структурами та приватними надавачами освітніх послуг на національному рівні.

Приватний сектор може допомогти уряду покращити доступ та якість на всіх рівнях системи освіти. Створення проєктів ДПП для відбудови освітньої інфраструктури та надання державної фінансової підтримки сім'ям, які записують своїх дітей до приватних закладів, може сприяти швидшій відбудові освітнього сектору. Для відновлення спроможності робочої сили приватний сектор може співпрацювати з місцевими навчальними закладами, надавати педагогічну підтримку, розробляти програми з інтеграції роботи та навчання, визнавати альтернативні освітні документи і використовувати аналітику даних для ефективного розподілу людських ресурсів. Мобілізація приватного сектору буде доцільною лише в регіонах зі стабільною ситуацією, що гарантує створення безпечних умов персоналу та активів, задіяних у відбудові. Залежно від місцевих будівельних норм та інших чинників, пілотні проєкти ДПП для будівництва закладів дошкільної освіти на 1 000 місць можуть залучити інвестиційні можливості на суму близько \$100 млн тоді як інвестиції в заклади початкової, середньої та старшої освіти можуть становити до \$160 млн (ГСБ 2023, майбутня публікація).

РОЗДІЛ 5

Мобілізація внутрішнього приватного фінансування

Попит на приватне фінансування може бути задоволений за допомогою поєднання традиційних джерел. До них належать фінансування всередині компанії, що становить приблизно 10 відсотків ВВП, і транскордонне фінансування на рівні приблизно 5 відсотків ВВП. Останнє охоплює як прямі іноземні інвестиції, так і портфельні інвестиції. Заощадження домогосподарств сприятимуть приватному фінансуванню, проте переважно будуть спрямовані у житловий сектор. Внутрішні фінансові ринки, зокрема банківська та пенсійна системи, мають вирішальне значення для керування внутрішніми заощадженнями у корпоративному фінансовому секторі. Рівень довіри суспільства до надавачів фінансових послуг значною мірою визначатиме ефективність мобілізації заощаджень.

5.1 Фінансовий сектор і банківська справа

Фінансовий сектор України є невеликим з домінуючими банками, з невеликою часткою небанківських фінансових установ та поверхневими ринками капіталу. Сума сукупних активів фінансових установ, діяльність яких регулюється Національним банком України, у 2021 році дорівнює \$85,9 млрд або 43 відсотки ВВП. Банки володіють 88 відсотками фінансових активів, а саме \$75 млрд.⁵⁴ Невеликий розмір фінансового сектору обмежує доступ до кредитів. Згідно з опитуваннями, майже половина приватних компаній вважає доступ до фінансування основним обмеженням (Світовий банк 2019). На державні банки у 2022 році припадало 50,6 відсотка активів банківського сектору.

Приватні українські банки, які мають 19,9 відсотка активів банківського сектору, зазвичай є невеликими та дуже фрагментованими. Банки з іноземним капіталом володіють 29,5 відсотка активів сектору та є більшими, ніж їх вітчизняні конкуренти (НБУ 2023с).

Під час вторгнення показники стабільності та ефективності банківського сектору погіршилися, і національний банк анулював ліцензії шести банків, які були визнані неплатоспроможними.

Незважаючи на обмежені фізичні пошкодження, вторгнення Росії суттєво позначилося на банківському секторі. Загальні збитки сектору оцінюються в \$6,8 млрд, основною причиною яких стало збільшення обсягу проблемних кредитів (RDNA2). Обсяг таких кредитів зріс із 26,6 відсотка від загального обсягу кредитів у лютому 2022 року до 38,8 відсотка у березні 2023 року (НБУ 2023d). Корпоративне та роздрібне кредитування скоротилося з 44 відсотків від загального обсягу активів у 2021 році до 37 відсотків у 2022 році через спад попиту, збільшення резервних фондів та зниження інвестиційної активності (НБУ 2023с). Вирішення як наслідків вторгнення, так й існуючих раніше проблем фінансового сектору є важливим для забезпечення стабільного потоку фінансових ресурсів, необхідних для підтримки зеленого та стійкого відновлення.

Розширення використання цифрових фінансових послуг дозволило платіжній системі продовжувати функціонувати попри значні пошкодження фізичних активів у банківському

54 Розрахунки персоналу за даними НБУ 2023b.

секторі. Цифрові фінансові послуги пом'якшили вплив від приблизно 20-відсоткового скорочення кількості відділень і 16-відсоткового скорочення кількості пунктів обслуговування (НБУ 2023с; Світовий рейтинг S&P 2023). Поглиблення та розширення цифрових фінансових послуг, зокрема фінтех, буде важливим для мобілізації приватного фінансування. Фінансова інклюдія перевищувала 80 відсотків (Світовий банк 2021) до вторгнення і може бути ще підвищена завдяки фінтех-рішенням, особливо в контексті масового переміщення населення. Ефективна система кредитної звітності країни надає можливість розширити банківські послуги для малого та середнього бізнесу, а небанківський фінансовий сектор має значний довгостроковий потенціал до зростання.

Вторгнення Росії підвищило операційні ризики для банків, тоді як макроекономічні умови погіршилися. Своєчасні заходи центрального банку надали комерційним банкам рекомендації щодо управління ризиками. Національний банк підвищив облікову ставку з 10 відсотків до 25 відсотків у червні 2022 року (НБУ 2022а) та знецінив гривню на 25 відсотків до 36,57 грн/долар США у липні 2022 року (НБУ 2022b). Банки посилили управління ризиками, оскільки відсоткові ставки зросли, а обсяги кредитів скоротилися. З огляду на поточні обставини, зі зменшенням моніторингу кредитів та банківського нагляду, кредитоспроможність позичальників буде важко оцінити до завершення комплексної перевірки якості активів.

Великий відсоток державних банків та слабкий механізм регулювання заборгованості спотворюють участь та конкуренцію приватного сектору. На державні банки припадає близько половини активів банківського сектору. Неєфективні процеси регулювання та стягнення заборгованості негативно впливають на готовність кредиторів брати на себе ризики, а швидкість відновлення

є низькою – лише 9 відсотків (Світовий банк 2020). Слабке забезпечення дотримання прав кредиторів призводить до великих надбавок за ризик, що послаблює зацікавленість у використанні банківських послуг. За відсутності ринкових інструментів управління ризиками банки вдавалися до надмірного забезпечення за кредитами, що обмежує потік кредитів в економіці та уповільнює розвиток приватного сектору. Крім того, нормативно-правова база поки що не відповідає міжнародно прийнятим стандартам, що знижує привабливість фінансового сектору для приватних інвесторів.

З огляду на покращення нормативно-правової бази та зростання попиту на кредити, фінансовий сектор України має потенціал для залучення значного приватного фінансування. Заходи щодо зміцнення прав кредиторів, підвищення конкуренції, посилення фінансового нагляду та прийняття міжнародних стандартів можуть збільшити співвідношення кредитів до ВВП із 16,1 відсотка у 2022 році (МВФ 2023с) до 56 відсотків у 2033 році, що є середнім показником для країн із низьким та середнім рівнем доходу в регіоні Європи та Центральної Азії у 2020 році (Світові показники розвитку 2023). Крім того, влада може вирішити значно зменшити ринкову частку державних банків (наприклад через прискорення процесу приватизації або узгодження стимулів для інвесторів, щоб залучити приватний капітал у сектор, водночас дозволяючи таким банкам оптимізувати свої частки на ринку). За такого сценарію приватне фінансування банківського сектору може сягнути \$27 млрд. Без реформ приватне фінансування складе лише \$15,1 млрд, а співвідношення кредитів до ВВП становитиме 25,8 відсотка (МВФ 2023с). Банківський кредит та інші форми фінансування, які є зовнішніми відносно компаній, є особливо важливими для

економічної ефективності та зростання (Раян та Зінгалес 1998).

5.2 Пенсійне забезпечення

Невеликий за розміром підсектор приватного пенсійного забезпечення в Україні наразі не надає можливостей для мобілізації фінансування для відбудови, але він має великий потенціал для розвитку. Недержавна пенсійна система існує вже 18 років, але станом на кінець 2022 року приватні пенсійні фонди країни управляли активами на суму лише \$113 млн, що становить менше 0,1 відсотка ВВП.⁵⁵ Крім того, лише 8,2 відсотка зайнятого населення брали участь у пенсійній системі. Іноземна участь у приватному пенсійному забезпеченні також обмежена одним фондом, який управляє активами на суму \$10,5 млн (УАІБ, 2022). Відсутність довіри до фінансових установ є ключовою перешкодою для розширення приватних

пенсійних фондів, але ухвалення кількох законопроектів, які наразі розглядаються регуляторами, може допомогти підвищити рівень довіри громадськості. Ці законопроекти стосуються державного регулювання ринків капіталу та товарів, а також впровадження міжнародних стандартів у сфері управління активами та пенсійного нагляду. У разі ухвалення, ці закони можуть посилити ринок капіталу України, відкриваючи можливість для інвестування значного обсягу активів у різноманітні фінансові інструменти. Розвиток недержавних пенсійних фондів може сприяти створенню інноваційних пенсійних продуктів, а з часом ці пенсійні фонди можуть допомогти мобілізувати внутрішні фінансові ресурси для зеленої та стійкої відбудови. Очікується, що приблизно через вісім років після впровадження запропонованих реформ загальний запас пенсійних активів становитиме близько 7,3 відсотка ВВП у 2033 році.

55 Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (2023) та Група Світового банку (2023, майбутня публікація).

Додаток: Команда авторів та рецензентів

Звіт було підготовлено командою авторів в ІФС на чолі з Йоханнесом (Ханом) Хердерше (старший економіст, CELCE), а процес підготовки розділів "Короткий огляд" та "Інфраструктура" також очолював Патрік Авадо (старший операційний офіцер, CN2UA). Керівники команди також підготували розділи "Вступ" та "Наскрізні питання". Авторів окремих розділів та осіб, які долучилися до підготовки кінцевої версії звіту, перелічено нижче. Керівники команди дякують за цінні коментарі наступним особам: Зейнаб Партоу (провідний економіст, CERCD), Нацуко Тоба (економіст, CERCD), Елleanор Робінс (старший фахівець із питань інвестицій, CNGBU), Вікторії Тетьори (спеціаліст з приватного сектору, CEUA1), В'ячеславу Гордієнку (інвестиційний офіцер, CN2UA), Девіду Бассіні Ортізу (консультант, CELCE), Олегу Кудашову (старший інвестиційний офіцер, STAPU), Анні Зволікевич (консультант, CELCE), Ірині Бондаренко (консультант, CELCE), Світлані Ігнатіук (програмний асистент, CEUPK), Тетяні Таран (програмний асистент, CEUVN), Тессі Коронадо Уллоа (виконавчий асистент, CELCE) та Мілді Бразите (тимчасова співробітниця, CEUVN).

Джон Грехем (провідний фахівець сектору промисловості, CNGTR) долучився до роботи над системою відстрочених платежів. Джеммайма Сі (провідний фахівець із ДПП, IPGPP) надавала рекомендації із питань ДПП. У процесі підготовки розділів "Вступ" та "Наскрізні питання" цінними були коментарі Флоріана Блюма (старший економіст, EECM2), а рецензентами були Омар Чодрі (керівник, CDП), Лоренс Картер (старший радник, CNGDR) та Карліс Смітс (провідний національний економіст, EECDR). Всі коментарі були надзвичайно цінними.

Розділ про сільське господарство було підготовлено Сергієм Зорею (провідний економіст у сільському господарстві, SCAAG) та Давідом Бассіні Ортізом (консультант, CELCE) за участі Олега Нів'євського (Київська школа економіки, консультант, CELCE), Оксани Вароді (провідний фахівець з питань інвестицій, CM2UA) та Марти Трофімової (керівник із питань сталості, Kernel). Висловлюємо вдячність за коментарі Хосе Ернесто Лопезу Кордови (провідний економіст, ЕТПС) та Хайнцу Штрубенгоффу (консультант ЄС).

Розділ про промисловість та торгівлю було підготовлено Дмитром Горюновим (Київська школа економіки та консультант CELCE) із врахуванням коментарів Девіда Бассіні Ортіза (консультант, CELCE) та Хосе Ернесто Лопеза Кордови (провідний економіст, ЕТПС). У процесі рецензування коментарі надавалися Сунітою Варадою (старший фахівець із питань розвитку приватного сектору, EECF2).

Розділ про туризм було підготовлено Іваном Ліптугою (Президент Національної туристичної організації України та консультант, CELCE) за участі Вікторії Тетьори (спеціаліст з приватного сектору, CEUA1) та Хосе Ернесто Лопеза Кордови (провідний економіст, ЕТПС). Висловлюємо вдячність за коментарі, надані у процесі рецензування, Варрену Полу Маесу (провідний фахівець із соціального розвитку, SSAS2), Зузані Стентон-Геддес (старший фахівець із питань управління ризиками в умовах надзвичайної ситуації, SCAUR), Аланні Сімсон (провідний фахівець із питань управління ризиками в умовах надзвичайної ситуації, SCAUR) та Еллен Гамільтон (провідний фахівець із питань міського розвитку, SCAUR).

Розділ про транспорт було підготовлено командою, яку очолювала Олена Чернишова (консультант, CN2UA), до складу якої входили Ірина Бондаренко (консультант, CELCE), Карлигаш Дайрабаєва (консультант, CELCE), із урахуванням коментарів Елleanor Робінс (старший фахівець із питань інвестицій, CNGBU), Олега Кудашова (старший інвестиційний офіцер, СТАПУ), Сергія Митарєва (провідний інвестиційний офіцер, CNGTR). Висловлюємо вдячність за надані у процесі рецензування коментарі Севарі Мелібаєвій (IBRD-INF, провідний фахівець у транспортному секторі, керівник програми, IECADR), Грегуару Ф. Готьє (старший фахівець у транспортному секторі, IECT1), Саймону Девіду Еллісу (консультант, IECT1), Домініку Паскаль Пателлі (старший фахівець у транспортному секторі, IECT1) та Деніелу Пулідю (старший фахівець у транспортному секторі, IECT1).

Розділ про енергетику та видобування корисних копалин було підготовлено Нацуко Тоба (економіст, CERCD) та Анною Зволікевич (консультант, CELCE). Висловлюємо вдячність за надані у процесі рецензування коментарі Сільві Мартінез Ромеро (провідний фахівець у сфері енергетики, IECE1), Коджі Нішіда (старший фахівець у сфері енергетики, IECE1), Роману Новікову (фахівець у сфері енергетики, IECE1), Мануелю Берленг'єро (провідний фахівець у сфері енергетики, IECE1).

Розділ про телекомунікації, поштові послуги та радіо- і телемовлення було підготовлено Нацуко Тоба (економіст, CERCD) та Анною Зволікевич (консультант, CELCE). Висловлюємо вдячність за надані у процесі рецензування коментарі Севарі Мелібаєвій (IBRD-INF, провідний фахівець у транспортному секторі, керівник програми, IECADR).

Розділ про водопостачання та водовідведення було підготовлено Іріною Капітою

(консультант, CELCE). Висловлюємо вдячність за надані у процесі рецензування коментарі Еллен Гамільтон (провідний фахівець із питань міського розвитку, SCAUR).

Розділ про зрошення було підготовлено Давідом Бассіні Ортізом із проведенням консультацій із Рану Сінха (старший фахівець з питань управління водними ресурсами, SCAWA).

Розділ про житло було підготовлено Коллін Бутчер-Голлах (Мельбурнський університет та консультант, CELCE) та Вікторією Тетьорою (спеціаліст з приватного сектору, CEUA1), із врахуванням коментарів Йоханнеса (Хана) Хердерше (старший економіст, CELCE). Висловлюємо вдячність за надані у процесі рецензування коментарі Еллен Гамільтон (провідний фахівець із питань міського розвитку, SCAUR).

Розділ про муніципальні послуги було підготовлено Колліном Бутчер-Голлахом (Мельбурнський університет та консультант, CELCE). Висловлюємо вдячність за надані у процесі рецензування коментарі Еллен Гамільтон (провідний фахівець із питань міського розвитку, SCAUR).

Розділ про охорону здоров'я було підготовлено Лукою Вончіно (консультантом, CELCE), Акнур Юматовою (інвестиційний офіцер, СТАПУ) та Карін Бачонгі (головний інвестиційний офіцер, СТАРН).

Розділ про освіту було підготовлено Джуліаною Гуакета Оспіна (старший фахівець із питань освіти, CHEGE) та Джеймсом Грешемом (старший фахівець із питань освіти, HECED).

Розділ про фінансовий сектор і банківську сферу було підготовлено Русту Харун Ергунес (консультант, CELCE), Левантом Карадаї (старший економіст, CELCE) та Заріною Одінаєвою (операційний офіцер, CEUA1).

Висловлюємо вдячність за надані у процесі рецензування коментарі та рекомендації Йоганні Ягер (старший фінансовий фахівець, EECF2), Євгену Гребенюку (старший фінансовий фахівець, EECF2) та Умедяну Умарову (старший інвестиційний офіцер, CF258).

Розділ про пенсійне забезпечення було підготовлено Олександром Панченко (консультант, CELCE). Висловлюємо вдячність за надані у процесі рецензування коментарі Олексію Случинському (старший фахівець із питань соціального захисту, HMNSP).

Редакторами звіту були Шон Лотроп, Оскар Перлбек та Леслі Роджерс (консультанти, CELCE). Вікторія Тетьора (спеціаліст з приватного сектору, CEUA1) очолювала процес проведення консультацій із урядом України. Сибіл Марадза (консультант, CELCE) розробила верстку звіту для публікації. Крістофер Веллакотт (старший фахівець із комунікацій, CCOCO), Браян Беарі (фахівець із комунікацій, CCOCO) та Іріна Сарченко (фахівець із комунікацій, CCOCO) переглядали документ до публікації. Катерина Чечель (фахівець із питань операційної діяльності, CEURK) готувала документ для розповсюдження.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

Амелін, А. А. Прокіп та А. Умланд 2020. Забутий потенціал енергетичних резервів України. 10 жовтня 2020 року. Harvard International Review. <https://hir.harvard.edu/ukraine-energy-reserves/>.

АПК-Інформ. Без дати.

bne IntelliNews 2023. Перший український завод із виробництва біометану підключено до газової мережі. 17 квітня 2023 року. <https://www.intelkrainecom/ukraine-s-first-biomethane-plant-connects-to-gas-network-276013/>.

Касталія. 2023. Довоєнні ринки в основних інфраструктурних секторах України. Неопублікований проєкт. Центр СЕЕ Multi-Country News Center 2022. Укренерго: ми б не вижили без хмари. 12 грудня 2022 року. Microsoft. <https://news.microsoft.com/en-cee/2022/12/12/ukI-we-couldnt-survive-without-the-cloud/>.

Центр міжнародних приватних підприємств (CIPE), 2023, Пріоритети приватного сектору для відновлення України, Київ, липень.

Всесвітня книга фактів ЦРУ. Недатовано. «Район України та ЄС» <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/ukraine/>.

Climate Watch. Недатовано. «Викиди ПГ за періодами». https://www.climatewatchdata.org/ghg-emissions?breakBy=countries&calculation=PER_GDP&end_year=2019®ions=UKR&source=Climate%20Watch&start_year=1990.

Рада Європейських регуляторів в енергетичному секторі (CEER). 2020. 2-ий Звіт CEER про втрати в енергетичному секторі. Робочий потік із питань якості енергопостачання №: C19-EQS-101-03. 23 березня 2020 року.

Рада Європейських регуляторів в енергетичному секторі (CEER). 2022. 7-ий Звіт CEER-ECRB із порівняльним аналізом якості електро- та газопостачання 2022 рік. Робоча група CEER із питань якості енергопостачання у розподільчих мережах. Робоча група ECRB із питань споживачів та роздрібних ринків. №: C22-EQS-103-03.

Countryeconomy.com. 2022. «Генерація електроенергії: відсоток генерації з відновлювальних джерел у 2022 році.» <https://countryeconomy.com/energy-and-environment/electricity-generation>.

Законопроект № 5819.

Законопроект № 5865.

Законопроект № 9212.

ДТЕК 2023а. ДТЕК ВДЕ запускає Тилігульську вітроелектростанцію. 10 березня 2023 року. <https://renewables.dtek.com/en/media-center/press/dtek-renewables-commissions-tyligulska-wind-power-plant/>.

Emerging Europe. 2023. Майбутнє ІТ: довідник для ІТ покупців, інвесторів та експертів.

Енергетичне товариство 2022. Звіт із реалізації програм Енергетичного товариства, 2022 рік. Україна, посилання: <https://www.energy-community.org/implementation/report/Ukraine.html>

ЕПЛІ. 2023. Імітація європейського поступу Міндовкілля: надра у фокусі. 3 лютого 2023 року.

- Екологія-Право-Людина (КПЛ). <http://epl.org.ua/announces/imitatsiya-yevropejskogo-postupu-mindovkilliya-nadra-u-fokusi/>.
- Ernst & Young. 2021. Національна стратегія із посилення прямих іноземних інвестицій в Україну. FDI-Strategy-Section-2-Transport-Infrastructure-ENG.pdf.
- Європейська Комісія. Недатовано. «Відкриті дані в Європі, 2022 рік». <https://data.europa.eu/en/publications/open-data-maturity/2022#intro>.
- EU4Business, EFSE, Credit Agricole, Latifundisem.co, Top Lead. 2022, Звіт з інфографікою про український агробізнес під час війни протягом 2021-2022 років. <https://latifundist.com/en/novosti/60732-opublikovano-shchorichnij-infobuk-agrobiznes-ukrayini-pid-chas-vijny>
- Європейський інвестиційний банк (ЕІВ). Без дати. «Модернізація та діджиталізація Укрпошти: короткий огляд». <https://www.eib.org/en/projects/all/20170553>.
- Дорожня федерація Європейського Союзу. 2022. «Мережа автомобільних доріг, 2022 рік». <https://erf.be/statistics/road-network-2022/>.
- Європейсько-українське енергетичне агентство 2023d. Майбутнє системи енергозбереження в Україні. Березень 2023 року, Круглий стіл Європейсько-українського енергетичного агентства (EUEA), відеозапис у мережі Facebook, https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=699737271933475.
- Євростат. 2023. Постачання, трансформація та споживання електроенергії. Востаннє дані оновлено 5 липня 2023 року https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NRG_CB_E/default/table?lang=en
- EUR-Lex. 2022. «Повідомлення Комісії до Європейського Парламенту, Європейської Ради та Ради. Висновок Комісії про заявку України на членство в Європейському Союзі. Документ», Документ 52022DC0407. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0407>.
- GlobalPetrolPrices.com. Недатовано. «Цінина електроенергії в Україні». https://www.globalpetrolprices.com/Ukraine/electricity_prices/#:~:text=Ukraine%20September%202022%3A%20The%20price%20of%20electricity%20is,as%20the%20cost%20of%20power%20distribution%20and%20taxes.
- Гарвардський університет. Недатовано. «Атлас економічної складності». Growth Lab. <https://atlas.cid.harvard.edu/explore?country=228&queryLevel=location&product=undefined&year=2020&productClass=HS&tradeFlow=Net&target=Product&partner=undefined&startYear=undefined>.
- ГСБ. (2023, майбутня публікація). Можливості залучення приватного сектору до зеленої та стійкої відбудови України, Частина 2, Секторальна оцінка.
- Міжнародна асоціація повітряного транспорту (IATA). 2018. «Важливість повітряного транспорту для України». Міжнародна асоціація повітряного транспорту. <https://www.iata.org/en/iata-repository/publications/kraine--reports/ukraine--value-of-aviation/#:~:text=In%20total%20146%2C000%20jobs%20are,and%20tourists%20arriving%20by%20air.&text=The%20air%20transport%20industry%2C%20including,billion%20of%20GDP%20in%20Ukraine>.
- Міжнародне енергетичне агентство (ІЕА). 2020. «Енергетичний профіль України».
- Міжнародне енергетичне агентство (ІЕА). Без дати. «Енергоінтенсивність». <https://www.iea.org/data-and-statistics/data-product/sgd7-database#energy-intensity>.

- Міжнародна фінансова корпорація (IFC). 2021. «Опис сектору: залізничний сектор».
- Міжнародний валютний фонд (МВФ). 2023а. Звіт МВФ щодо України 23/132.
- Міжнародний валютний фонд (МВФ), 2023b, Дані про баланс платежів та міжнародне інвестиційне становище, ВОР <https://data.imf.org/regular.aspx?key=62805743>; ІП <https://data.imf.org/regular.aspx?key=62805745>
- Міжнародний валютний фонд (МВФ). 2023с. Звіт МВФ щодо України 23/248.
- Міжнародна організація з міграції (МОМ). 8 червня 2023 року. «Україна – короткий звіт: демографічні показники та географічний розподіл – Раунд 13 загального опитування населення (11 - 23 травня)». <https://dtm.krainet/reports/ukraine-snapshot-report-population-figures-and-geographic-distribution-general-population>.
- Міжнародне агентство з відновлювальної енергії (IRENA). 2017. Економічно вигідна генерація енергії з відновлювальних джерел: потенціал у південно-східній Європі. Міжнародне агентство з відновлювальної енергії. https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2017/IRENA_Cost-competitive_power_potential_SEE_2017.pdf.
- Міжнародна телекомунікаційна спілка (ITU). 2022. Проміжне оцінювання шкоди, завданої телекомунікаційній інфраструктурі, та стійкість ІКТ екосистеми в Україні. Міжнародна телекомунікаційна спілка (ITU).
- IRENA. 2022а. Статистика про спроможності відновлюваної енергетики, 2022 рік. Міжнародне агентство з відновлювальної енергії (IRENA), Абу-Дабі.
- Асоціація «IT Ukraine». 2021. Звіт про ІТ в Україні у 2021 році. Асоціація «IT Ukraine».
- Козакевич, О. 2020. Чому колись процвітаючий сектор відновлювальної енергії в Україні може наражатися на суттєві ризики. 30 квітня 2020 року. Renewable Energy World. <https://www.renewableenergyworld.com/solar/why-ukraines-once-thriving-renewable-energy-sector-could-be-at-dire-risk-of-failure/>.
- Лівенцева, Г. 2022. Мінеральні ресурси України. TIERRA Y TECNOLOGÍA N° 59 | DOI: <https://dx.doi.org/10.21028/hl.2022.05.17> | Автор: Ганна Лівенцева. Голова Ради директорів Спілки геологів України. 17 травня 2022.
- Ломоносова, Н. та Федорів, П. 2019. «Державна житлова політика в Україні: сучасний стан та перспективи реформування», CEDOS. <https://cedos.org.ua/en/researches/derzhavna-zhytlova-polityka-v-ukraini-suchasnyi-stand-ta-perspektyvy-reformuvannia/>
- Міністерство розвитку громад та територій України. Концепція реалізації державної політики у сфері централізованого водопостачання і водовідведення, 2020 рік.
- Міністерство розвитку громад та територій України, 2022 рік. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2021 році.
- Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. 2022. Кадастр парникових газів України за 1990-2020 році. Щорічний моніторинговий звіт, що подається у межах Рамкової конвенції ООН про зміни клімату та Кіотського протоколу, Київ.
- Міністерство інфраструктури. 2020 рік. «Технічний стан автомобільних доріг загального використання». <https://mtu.gov.ua/content/tehnichnyy-stand-avtomobilnih-dorig-avtomobilnih-dorig-zagalnogo-vikoristannya.html>.

- Миленка, Тетяна. 2020. «Усі подробиці про нові зелені тарифи на сонячну енергію в Україні». Журнал «Pv Magazine». 6 серпня 2020 року. <https://www.pv-magazine.com/2020/08/06/law-on-feed-in-tariff-restructuring-passed-by-the-ukraine-parliament/>.
- Національний банк України. 2022a. «Національний банк України підвищив облікову ставку 25%». <https://bank.gov.ua/en/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-pidvischiv-oblikovu-stavku-do-25>
- Національний банк України. 2022b. «НБУ зафіксував офіційний курс гривні до долара США на новому рівні». <https://bank.gov.ua/en/news/all/nbu-zafiksuvav-ofitsiyiny-kurs-grivni-do-dolara-ssha-na-novomu-rivni-ta-vjiv-nizku-dodatkovih-zahodiv-dlya-zbalansuvannya-valyutnogo-rinku-ta-pidtrimannya-stiykosti-ekonomiki-v-umovah-viyini>
- Національний банк України. 2023a. «Платіжний баланс України». 20 червня 2023 року. https://bank.gov.ua/files/ES/BOP_y_en.xlsx.
- Національний банк України. 2023b. «Огляд небанківського фінансового сектору, березень 2023 року». <https://bank.gov.ua/en/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-berezen-2023-roku>
- Національний банк України. 2023c. «Огляд банківського сектору, лютий 2023 року». <https://bank.gov.ua/en/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-lyuty-2023-roku>
- Національний банк України. 2023d. «Сума кредитних операцій та рівень проблемних зобов'язань». 1 квітня 2023 року. <https://bank.gov.ua/en/statistic/supervision-statist>
- Національна рада з відновлення України від наслідків війни. 2022. «Проект плану з відновлення України». Матеріали робочої групи з діджиталізації. Липень 2022 року. Уряд України.
- Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП). Без дати. «Енергетична мапа (Energy Map)». <https://map.ua-energy.org/en/dashboards/12/>.
- Інститут управління природними ресурсами. 2017. «Індекс управління ресурсами, 2017 рік».
- Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. 2023. Результати розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 12/31/2022. <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-npf-ukrainy-stanom-na-31.12.2022.pdf>
- Нова Пошта. Недатовано. «Інвестиції Нової Пошти». Нова Пошта. https://novaposhta.ua/nova_poshta_sogodni.
- Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). 2023. Ринкове дослідження сектору електропостачання України. 30 червня.
- Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). 2021a. Антикорупційний аналіз ОЕСР щодо енергетичного сектору в Україні. ОЕСР. <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-review-of-the-energy-sector-in-Ukraine.pdf>.
- Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). 2021b. Аналіз ОЕСР щодо енергетичної інвестиційної політики України. OECD Publishing, Париж, <https://doi.org/10.1787/6e6e58c6-en>.
- Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). 2018. «Збереження швидкості децентралізації в Україні». Дослідження багаторівневого врядування ОЕСР. OECD Publishing, Париж. <https://doi.org/10.1787/9789264301436-en>.
- Осінська, та інші. 2022. Осінська, Магдалена, Микола Кизим, Вікторія Хаустова, Ольга Ільш, Тетяна Салашенко. 2022. «Чи відповідає український ринок електроенергії європейській моделі?». Utilities Policy, том 79, 101436, ISSN 0957-1787, <https://doi.org/10.1016/j.jup.2022.101436>.

- Пенсійний фонд України. 2023 рік. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2022 році, <https://www.pfu.gov.ua/2157200-zvit-pro-robotu-organiv-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2022-rik/>
- PV Magazine 2022. «Війна змушує Україну використовувати сонячну енергію. 22 червня 2022 року». Журнал «PV Magazine». <https://www.pv-magazine.com/2022U/06/22/war-pushes-ukraine-to-deploy-solar/>
- Раян, Радгурам Г. та Зінгалес, Луїджі. 1998. Фінансова залежність та зростання, *The American Economic Review*, том. 88, №. 3 (червень 1998 року), сс. 559-586.
- RDNA2, посилання, яке використовується для позначення всіх інституцій, що брали участь у підготовці звіту, перелічено у списку посилань як Світовий банк та інші (2023)
- Щербина, А. 2022. «У напрямку концепції сталого житлового забезпечення в Україні» у *Політиці землекористування*, том 22, с. 1-9.
- Глобальний рейтинг S&P 2023. Огляд українського банківського сектору, 2023 рік. 20 березня 2023 року.
- Solar Power Europe. 2022. «Україна та європейський ринок сонячної енергії, вебінар з обміну досвідом». 9 червня 2022 року. 1:28:28. <https://www.youtube.com/watch?v=Olz0hJ3mfok>.
- Глобальний індекс Speedtest. Без дати. <https://www.speedtest.net/global-index>.
- Державна служба статистики України. 2021. «Паливні та енергетичні ресурси України, 2020 рік». Державна служба статистики України.
- Державна служба статистики України. 2022. «Статистичний річний звіт про Україну за 2021 рік». Державна служба статистики України. https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_21_e.pdf.
- Державна служба статистики України. 2023b. «Працевлаштоване населення віком 15-70 років із розбивкою за видом економічної діяльності протягом 2000-2021 років». Державна служба статистики України. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/rp/zn_ed/zn_ed_e/zn_ed_2013_e.htm.
- Державна служба статистики України. 2023c. «Кількість осіб, працевлаштованих у великих, середніх, малих і мікропідприємствах із розбивкою за видом економічної діяльності (2010-2021)». Державна служба статистики України. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/pssg/kzpsg_vsmm_ek_2010_2021_u.xlsx.
- Державна служба статистики України. 2023d. «Капітальні інвестиції за джерелами фінансування із розбивкою за видом економічної діяльності протягом 2018-2021 років». Державна служба статистики України. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_e/ioz_19.htm.
- Державна служба статистики України. 2023e. «Викиди забрудників повітря зі стаціонарних та рухомих джерел забруднення, 2021 рік». Державна служба статистики України. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ns/vzrap_21_ue.xls.
- Державна служба статистики України. 2023a. «Виробництво та розподіл ВВП за видом економічної діяльності». Державна служба статистики України. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vvp_ric/arh_vtr_e.html.
- Державна служба статистики України. 2023f. «Статистика підприємств». Державна служба статистики України. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm.
- Державна служба статистики України 2023g. Валовий внутрішній продукт із розбивкою за методом

виробництва та валовою доданою вартістю з розбивкою за видом економічної діяльності з використанням поточних цін.

Державна служба статистики України 2023h. Статистика прибутковості бізнес діяльності. <https://www.ukrstat.gov.ua/statistical-information/economic-statistics/business-activity/profitability-of-business-operations>

Стриве, Л. (2022). «Вплив війни на Україну – ринок зерна під час війни – короткостроковий і довгостроковий вплив» (Die Folgen des Krieges in der Ukraine - Der Getreidemarkt in Zeiten des Krieges - kurzfristige Verwerfungen und langfristige Implikationen). Презентація в Геттінгемському університеті імені Георга Августа в Геттінгемі, Німеччина, листопад 2022 року.

Супрун, І. 2023. Як зачистити український бізнес від росіян і не зламати йому хребет. 23 березня 2023 року. <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/23/698375/>.

Журнал «Odessa Journal». 2023. «Нова Пошта розмістила облігацій серії С на суму 800 млн грн для інвесторів та має намір випустити облігації серії D». 6 квітня 2023 року. Журнал «The Odessa Journal». <https://odessa-journal.com/nova-poshta-placed-uah-800-million-series-c-bonds-for-investors-and-intends-to-issue-d-series-bonds/>.

Український агробізнес під час війни. 2023. Звіт з інфографікою за 2021–2022 роки.

Українська асоціація інвестиційного бізнесу (УАІБ). 2022. Щомісячний огляд діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. Грудень 2022 року. <https://www.uaib.com.ua/analituaib/npf-month/uaib-shchomisyachniy-oglyad-diyalnosti-nederzhavnih-pensiynih-fondiv-v-ukrajini-gruden-2022-roku>

Конференція з питань відновлення України. 2023а. «21-22 червня 2023 року Велика Британія спільно з Україною провели у Лондоні міжнародну Конференцію з питань відновлення України (URC 2023)». <https://www.urb-international.com/>.

Конференція з питань відновлення України. 2023б. «Енергетичні системи для сталого відновлення». 22 червня 2023 року.

Державна служба геології та надр України 2021. Інвестиційні можливості з пошуку та виробництва стратегічних та критично важливих мінералів. Українське геологічне дослідження, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України та UkraineInvest.

Державна служба геології та надр України 2023. Публічний річний звіт Голови Держгеонадр за 2022 рік. 31 березня 2023 року. <https://www.youtube.com/watch?v=MsvVL0S6aql>.

Рамкова конвенція ООН про зміни клімату (UNFCCC). 2022. Національний звіт України про викиди парникових газів у 2020 році. <https://unfccc.int/documents/476868>.

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). 2023а. «Ситуація з біженцями в Україні». 19 червня 2023 року. <https://data.unhcr.krainesituations/ukraine>.

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). 2023б. «Третє регіональне дослідження намірів».

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). 2023с. «Регіональний профіль та моніторинг безпеки». Червень 2023 року.

Відал та інші. 2022. Обмеження сталих, ефективних та стійких зрошувальних систем у Грузії – яким може бути майбутнє? Політика зрошувального сектору. Світовий банк, Вашингтон, Округ Колумбія. <http://hdl.handle.net/10986/36890>.

- Водяний, А. 2023. Перший завод із виробництва біометану підключено до газової мережі України. 12 квітня 2023 року. Liga.net. <https://biz.likraineekraintek/novosti/novaya-era-v-ukraine-podklyuchili-k-gazovoy-seti-pervyy-zavod-po-proizvodstvu-biometana>.
- Світовий банк, Уряд України & Європейська Комісія. 2022. Україна: швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення, серпень 2022 року. © Світовий банк, Вашингтон, Округ Колумбія. <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/8e23952b-3674-512e-bb45-aacd8e222ebe>. Ліцензія: CC BY 3.0 IGO.
- Світовий банк, Уряд України, Європейська Комісія та ПРООН. 2023. Україна: швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення, березень 2023 року. © Група Світового банку, Вашингтон, Округ Колумбія. <http://documents.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/P1801740d1177f03c0ab180057556615497>
- Світовий банк. 2018. Україна: стала логістична стратегія та план дій. Вашингтон, Округ Колумбія: Група Світового банку.
- Світовий банк. 2019. Опитування підприємств. <https://www.enterprisesurveys.org/en/data/expl-kraineomies/2019/ukraine>
- Світовий банк. 2020. Ведення бізнесу 2020. «Рівень відновлення (центи до долара)». https://archive.doingbusiness.org/en/data/kraineeeconomies/ukraine#DB_ri
- Світовий банк. 2021. Глобальна база даних Findex 2021 року. «Дорослі з рахунком». <https://www.worldbank.org/en/publication/globalfindex/Report>
- Світовий банк. 2022. Підтримка енергетичного переходу та інтеграція європейського ринку в Україні (P178169). Концептуальна записка. Світовий банк.
- Світовий банк. 2023а. Глобальні економічні перспективи, червень. <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>
- Світовий банк. 2023b. Макрогляд бідності (МРО), весна. <https://www.worldbank.org/en/publication/macro-poverty-outlook>.
- Світовий банк. 2023с. Швидке транспортне технічне та економічне дослідження. Глобальне інформативне дослідження. Integrated Transport Planning Ltd. разом із DLA та Pro Mobility.
- Світовий банк. 2023d. Світові показники розвитку. «Домашнє кредитування для приватного сектору від банків (% ВВП) у 2021 році». <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
- Група Світового банку 2021. Створення ринків в Україні: Аналіз приватного сектору в країні, <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2021/cpsd-ukraine>
- Група Світового банку 2022. Комплексний аналіз водопостачання та енергетичної безпеки для зрошувального сектору в Україні, неопублікований звіт.
- Група Світового банку, 2023, майбутня публікація, Можливості для приватного сектору в Україні, Секторальна оцінка.
- Світові показники розвитку, 2023 рік <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/Series/FS.AST.PRVT.GD.ZS#>
- Єрмоленко, Галина. 2022. «Тариф на передачу електроенергії в Укренерго буде підніматися в три етапи у 2023 році».

